

Ба 471 48

МАСТАЦКАЕ СЛОВА
МАСАМ

МІКОЛА НІКАНОВІЧ

6799
МЯЦЕЛІЦА

PS.

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ
ВЫДАВЕЦТВА
МЕНСК - 1930

Nikanovič, Mikola,

Wr. 5158.

Ljacelica, Apoves'c'.

Mensk-1930 god.

Schneegeistöbern, Erzählung.

Minsk-1930.

23,4

8
ДА 47148

М. АСТАЦКАЕ СЛОВА — МАСАМ

~~6527~~

МІКОЛА НІКАНОВІЧ

Мін 444 3

М Я Ц Е Л І Ц А

А П О В Е С Ъ Ц Ь

~~8 47148~~
Б 47148

Бел. аццел.
1994 г.

БІБЛІОТЭКА
ЛІТЭРАТУРНА-МЭТАМОРФІКА
МЯЦЕЛІЦА
ІЗДАВ. ЦЭНТРА
~~6527~~

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА
МЭНСК — 1930

БЕЛАРУСКАЕ
ДЗЯРЖАЎНАЕ
ВЫДАВЕЦТВА

Заказ № 781. 5.000 экз. (2³/₄ арк.). Галоўлітбел № 848.

Друкарня Беларускага Дзяржаўнага Выдавештва.

25. 11. 2009

МІКОЛА НІКАНОВІЧ

Пісьменьнік Мікола Нікановіч нарадзіўся 2 (15) красавіка 1902 г. у в. Клянік Смалявіцкага раёну, на Меншчыне. Бацькі—бедныя сяляне.

У 1920 г. Нікановіч прымае ўдзел у змаганьні з белапалцамі. Потым займае шэраг розных выбарных пасадаў у савецкіх установах. Нарэшце застаецца настаўнікам на вёсцы.

Якісь час (1928-29 г.) рэдагуе літаратурную старонку газеты „Чырвоная Зьмена“.

У сучасны момант жыве і працуе ў Менску. Зьяўляецца сябрам Беларускай Асоцыяцыі Пролетарскіх Пісьменьнікаў (БелАПП).

Друкавацца пачаў з 1922 г., калі ў часопісу Горы-Горачкага сельска-гаспадарчага іцстытуту „Дни нашей жизни“ была выдрукавана яго маленькая імпрэсія.

Нікановіч мае некалькі зборнікаў сваіх апавяданьняў: „Ратасьць“ (1926 г.), „Золак“ (1926 г.), „Крык працы“ (1928 г.) і „Вясновы прамень“ (1929 г.).

Тэмы сваіх твораў ён бярэ з вясковага жыцьця. Старая вёска на пераломе, паросткі новага жыцьця і быту, грамадзянская вайна, белапольская окупацыя—знаходзяць сваё месца ў яго апавяданьнях.

Аповесць „Мяцеліца“ раней была надрукавана пад назвай „У хвалях жыцьця“ ў зборніку „Золак“. Для асобнага выданьня аўтар яе крыху апрацаваў, выправіўшы некаторыя шурпатасьці, якія мелі месца раней.

Сюжэт яе няскладны. Вясковая дзяўчына Ганна становіцца на чале партызанскага атраду. У гэты час яе каханак Пятрусь змагаецца за вызваленьне краіны Саветаў у шэрагах Чырвонае

арміі. Партызанскі атрад Ганны дапамагае Чырвонай арміі ў яе змаганні з белапалюкамі. У часе бойкі з ворагамі Пятрусцяжка раняець. Выпадкова яго лічаць забітым. Калі Ганна даведваецца аб гэтым, то яшчэ з большым запалам кідаецца ў полля змаганья. Пятрусць пасля доўгай хваробы шукае Ганну, якая партызаніць дзесьці ў тыле белапалюкаў, помсцьці за зьдзек і прыгнечаньне працоўных. Пятрусць знаходзіць Ганну ўжо мёртваю. Яе расстрэльваюць белапалюкі ў той час, калі партызаны на чале з Пятрусём ідуць яе вызваліць.

Як бачым, героіка змаганья партызан з белапольскай окупацыяй знаходзіць належнае месца ў гэтым творы, які адносіцца да раньняга пэрыяду творчасьці пісьменьніка.

Твор мае некаторыя недахопы. Частка дзейных асоб (Пятрусць, Ганна) не пазбаўлены рысаў казачнага геройства. Зьяўляецца непажаданай некаторая гіпэрболічнасьць (перабольшваньне) і выразная тэндэнцыйнасьць.

Ня глядзячы на гэтыя дробныя недахопы, аповесьць „Мяцеліца“ мастацкі адлюстроўвае часы цяжкай окупацыі белапалюкамі Беларусі, дае жудасныя вобразы панскіх зьдэкаў над працоўнымі. Напісана прастай і зразумелай мовай і з цікавасьцю будзе чытацца масавым чытачом.

М. Аляхновіч.

... І хто яго ведае, як гэта трапілася?

Заўсёды так у жыцці: з маленькага няпрыкметнага вырастае вунь якая граміла, з аднаго ненарокам кінутага погляду раджаецца глыбока гдзесьці ў сярэдзіне толькі іскра нейкай зацікаўленасці, якая потым гарыць каханьнем...

А то і зразу.

Зразу ўсхліпвае і абхапляе ўсю істоту палкае і засмаглае каханьне, каханьне, якое нічым утушыць немагчыма...

Так і ў Ганны—дагэтуль жылі, можна сказаць, суседзьмі былі, часта сустракаліся, але ніколі гэтага ня было, як сягонья...

Яшчэ з паўдня Ганна ведала, што вечарынка на хутары будзе, і захацела схадзіць туды, час правесці, а то ўжо дома надакучыла швэндацца без адпачынку каля гаспадаркі.

— Хоць прайдуся, весялей будзе!..

І здаволена Ганна ўсьміхнулася ўсьмешкай малядой, сакавітай... Вусны пацалункаў просяць.

Задумаецца крыху, а потым, страпянецца птуш
кай злоўленай і зноў пачне ўвіхацца каля гаспа
даркі спрытна, жвава.

— Хутчэй-бы спарадкаваць усё... Кончыць!

Як і заўсёды, Ганна на вечарынцы вясёлай
была, гуляла, песьні пела з другімі дзяўчатамі,
розныя гульні выдумляла. Пазаздросьціць толькі
яе вясёласьці; здаецца, пазычыў-бы хоць на гадзі
ну яе гарэзьлівасьці, бурнай, нясутрымнай ра
дасьці...

Ды як-жа гэта?.. Немагчыма?!

Ох магчыма! Трэба толькі сысьціся з ёй, зірнуць
у яе васільковыя вочы, падставіць сваё сэрца пад
гульлівы дождж яе заразна-вясёлых слоў — як і
не агледзішся, а ўжо сам захоплены вясёласьцю
і радасьцю існаваньня...

Тады песьні плешчуцца...

А тут адчула Ганна, нібы промень якісь пра
цяў яе, нешта зарупіла ўгледзецца ў вочы яго...
Заўсёды бачыла, а сёння ўгледзелася.

У разумна-карых Пятрусёвых вачох агонь палы
хаў, у іх рвалася на волю сіла, жаданьні, пачуцьці
нязьведанья... Гэты прамяністы агонь абхапіў ужо
яе, Ганну, і закружыў у дзівосным карагодзе думак
і пачуцьцяў розных... Гэты погляд да сэрца да
шоў і расплыўся шырока, напаўняючы цяплом
прыемным...

Глянула Ганна на Пятруса, ды ўжо ня так, як
калісь і на другіх...

Погляд яе вочак гэтак сама для Пятруса абяцаў шмат.

А потым і рупіць стала. Куды не павернецца ён—там і вочы яе. І здалося Ганьне, што ўсё ў яго прыгожа, усё яму да твару, спадабаліся рантам ёй і рухі яго, жартаўліва-вясёлыя словы, пяходка. Толькі вочы яго колкія вельмі, глядзець у іх немагчыма.

Але гэта цяпер—а там пройдзе!

Выйшла на двор прахаладацца, за ёю Пятрусць. Падышоў да яе, за руку ўзяў...

— Ганначка, пройдем!?

— Ідзем!

Сказала Ганна і спалохалася сваіх слоў, гэтак адкрыта, бяссорамна, першы раз...

Хадзілі доўга па сьцежцы, што вужакай круцілася каля хутару. Ноч нямая туліла іх.

А потым дамоў яе правёў, гаварылі шмат аб чым аб жыцьцёвым, жартавалі. Але каб цяпер папытаў хто ў іх, аб чым была першая гутарка—напэўна не сказаў-бы ніводзін.

Ляжала Ганна на ложку, песьцячы ў мяккай цёплай пасьцелі сваё маладое крамянае цела, хуталася валасамі доўгімі, пшанічна-льнянымі, а ў галаве думкі... Непакойна-ліпучыя, надаедлівыя, усё Пятрусёвы словы лагодна льюцца, пераліваюцца, сьмех яго ў вушшу музыкай аддае...

А ў вачох Ганны... ці ты іх самкі, ці расчыні і глядзі ў бездань цемнаты—усёроўна ён міту-

сіцца... Сьмяецца, дражніць, у абоймы схапіць жадае...

І назаўтра таксама. То работа пішчом лезе ў рукі, то кінуць-бы яе, стаць і думаць-марыць аб вачох карых на твары любым... аб Пятрусю.

— Няўжо... няўжо кахаю?!

Спуджана-радасна кіне сабе Ганна і ўсьміхнецца, а потым уздыхне і зноў за працу.

Бягуць дні. А на сэрцы ў Ганны што робіцца—ня выказаць. І стала ўжо перад ёй у поўную шырату, што жыцьцё яе—гэта каханьне яго, Пятруся, шчасьце—абнімкі яго жартаўліва-недарэчныя, радасьць—пацалункі яго агністыя...

Стаяў млява-пагодны дзень, адзін з тых дзён, якія рэдка калі бываюць у пятроўку. Ветрык-сваволец качаўся па кустох, разьдзьмухаў высокую траву, някошаную, перабіраў і расьцярушваў пакосы і казытаў твар Ганьнін.

Тады апусьціць граблі яна, упрэцца на іх і вочкамі блакітнымі ў лес цьмяны ўцячэ. А то кінецца ў валок пахучы, схопіць, колькі можа, у абоймы сена сьвежага, камяком прыцісьне да грудзей сваіх пультных, аж зубкі сашчэрыць і ў істоме адкінецца дагары, закінуўшы рукі за голаў...

У вадзін з такіх уздымаў Ганна, лежачы ў сене, марыла і ў навалу пачуцьця кінула:

— Кахаю яго!.. Кахаю, вот што!..

А ветрык-жартаўнік падхапіў ужо і мала таго, што ўсюды разьнёс ненарокам выказаную думку-

мару дзяўчыны, а і да вушэй мацеры датара-
баніў...

— Ганначка?.. Каго-ж гэта ты кахаеш?.. Бацьку
свайго?..

Кінула погляд яна на мацэру, чырванню суніцы
твар яе ахварбаваўся, вочкі пялёнкой сораму за-
цягнуліся, але бегаюць у іх агончыкі ўпэўненасьці
выказанага і рашучасьць.

А ў мацеры ў куткох вуснаў сьмех гуляе. У ва-
чох нешта, што і згадаць трудна. Пэўна, успомні-
ла і яна свае годы маладыя, увабраныя ў вясноў-
скія кветкі каханья, а тут ужо і дачка...

— Я так сабе, мамка!.. От нешта ўспомнілася!..

І ўтапілася, укрылася глыбока ў валок Ганначка,
сорамна неяк стала, што зманіла матцы.

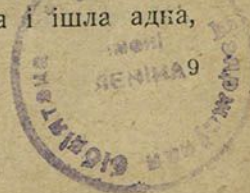
— Успомнілася... Пятрусь успомніўся... Ой, гля-
дзі, дзеўка!..

І хто яго ведае, што рабіць?.. Ні-то стыдацца
трэба слоў гэтых, ні-то баяцца... Але Ганна пад-
нялася і зноў пачала варочаць сена, хоць-бы ён
не стаяў так у ваччу...

— Значыць, ужо бацькі ведаюць... Ведае маці,
ну, пэўна, ведае і бацька. Ані разу не заікнуўся
пра Пятруся... Але што там... Няхай ведаюць!..

І радасьць сэрца працяла.

Вечарэла. Сухое сена тлела араматам засохлых
красак. З балота плыло крахтаньне і куваканьне
жаб, траскуча дзёрся ў кустох дзяргач. Маці напе-
рад пашла. Ганна нечага прыстала і ішла адна,

любуючыся хараством вечару. Ганна, як здавалася ёй, піла ўвесь гэты арамаг, усё здароўе паветра.

І жыць зажадалася жыцьцём шчасліва-непарушным, поўным радасцяй нязведаных...

Гэта магчыма, абы быў каля яе Пятрусь.

І раптам, ён. Загарэлы, з касой, граблямі на плячо, з вясёла-разудалай песьняй Пятрусь варочаўся дадому з сваёй пожні.

— Ганначка, любая...

З радасцю непадробленай, з усмешкай шчаслівай падышоў да яе Пятрусь.

— Пятруська... Як-жа гэта?!

І абняла адной свабоднай рукой за плечы Пятруся. Ёй жадалася зусім адкінуць граблі, і гэтыя загарэлыя дужыя рукі свае закінуць яму на шыю і сьціснуць да болю.

— Ганначка, сядзь... Усёроўна работы не пераробіш, напрацавалася, відаць, і так дужа, можна адпачыць...— і сам, палажыўшы касу з граблямі, сеў пад арэшынай.— Пасядзім трохі, дамоў паспееш... Ды мы і так ніколі пагаварыць ня можам...

— Праўда, Пятруська!

І міжвольна апусьцілася побач з Пятрусём яна. Радасна было, што з любым чалавекам адзін-наадзін сядзіць, не баіцца яго, але сполах бярэ, як хто падгледзіць іх ды бацьком тады перабрэша...

«Эх, чорт яго бяры!.. Што будзе, то будзе»...

Усьміхаецца Пятрусь усмешкай добрай, радас-

най і Ганну захапляе гэта радасьць, яна туліцца бліжэй да яго, целама сваім уздрыгае...

— Ганначка, я сёньня ўсё ўжо скажу. Даўно меціўся, а ўсё ня было як, не выпадала, а сягоньня і ня думаў нават. Паверыш, дарагая, нешта ты моцна і назаўсёды засела вось тут, у грудзёх маіх... Не даеш мне сну, думаць інакшыя думкі, апрача аб табе, спакою не даеш... Даўно хацеў сказаць, а вось не адважыўся ўсё...

Ганна, прынамсі, чакала гэтага, але пры першых яго словах сэрца яе неяк зашчымела, у вачох сьнег зацярушыўся...

— Выкінь, Пятрусёк, калі я вельмі табе спакою не даю... Я так, здаецца, ніколі не хачу табе зрабіць. Я хачу, каб ты вясёлы быў, заўсёды, каб...

— Калі-ж не магу!.. Ведаеш, Ганначка, не магу!.. Ты гэта і сама добра ведаеш, толькі кажаш зусім другое... Ты мая павінна...

— Як твая?...—не здагадалася адразу Ганна.

— Мая!.. Значыць жонкай маёй павінна быць... Каб назаўсёды разам былі ды пілі з адной чаркі шчасьце сваё... Ну што, цяпер ведаеш, Ганначка?

— Ведаю!..—ціха кінула яна і, схіліўшыся, пачала скубьці траву каля сябе. А потым, як-бы ўздумаўшы:—Пятруська, дык я яшчэ маладая... Замуж не пайду, ды і бацькі не аддадуць.

— Аддадуць, Ганначка! Мы-то калі што, дык і бацькоў мала пытаць будзем... Проста... Абы

толькі кахалі адзін аднаго... Ну, а як ты мяне?
Ганначка?

Ізноў змоўкла яна, толькі ўсхліпнула вочкамі
васільковымі, абцярушанымі ценню даўгіх павек,
ды па малочным тварыку чырвань зарніцы адбі-
лася... Зірнула зноў у вочы яго і... раптам абха-
рукамі шыю Пятрусёву.

— Пятрусёк, міленькі... Дый я кахаю цябе... Ка-
хаю, як жыцьцё сваё, як сябе... Я без цябе не
магу...

Вугальлем гарачым загарэўся Пятрусь, сьціснуў
стан яе хрупка-крамяны... Вуснамі сваімі яе гарача-
сакавітыя знайшоў, упіўся ў іх... аж галава закру-
цілася...

Вечар прыпаў да цёплай зямлі і настаражыўся.
А ветрык дрыжэў і сьцішка падслухваў гамонку ды
жарты недарэчныя...

— Пятруська!.. Пят...—Кахаеш?

— Любая, кахаю!

— Любы! Пятруська!

І ночка засьцілала сваёй коўдрай іхныя цені.

II

Не адзін так вечар правялі Пятрусь з Ганнай,
упіваючыся шчасцем узаемнага каханья. Ведалі
добра пра іх каханьне і бацькі як Ганны, так і
Пятруса. Пятрусь толькі выжыдаў часу, каб як
скруціць вясельле з Ганнай. Але не ўдалося.

Чуткамі ўскалыхнулася вёска, што палякі-памешчыкі, якіх савецкая ўлада выперла з іх маёнткаў і пусціла бадзяцца па Польшчы, гэтыя памешчыкі ідуць сюды, у савецкую старонку, каб зноў асесьціся тут.

— Ну, дзяла будуць самыя што ні наплёвья, калі яны прыдуць!..

— Дадуць, колькі ня хочаш, у гэтую...

— Ого!.. Яны цяпер, як ваўкі галодныя...

Так гаварылі паміж сабою сяляне, сабраўшыся кучкамі ў сьвята.

Гаварылі шмат, дагадваліся, што будуць паны катаваць іх, зямлі не дадуць, а і тую адбяруць, якую атрымалі...

— От глядзі ты, за савецкаю ўладаю ўжо нам палепшала. Зямлю з сенакосамі панскія падзялілі, куды свабадней стала...

— Не хваліся!.. Як прыдуць паны, дык назад адбяруць... Ня будуць глядзець табе ў зубы!

— Ці чорт ім?.. А зрэшты ўсё можа быць!..

І ўжо спуджана прыслухоўваліся сяляне да прыкрых навін.

Аднойчы камісар вайсковы з чырвонаармейцамі ў вёску заехаў і сход сабраў. Як заўсёды (а тут асабліва ў такі трывожны час), на сход прываліла ўся вёска; моладзь—тая наперадзе!..

— Дарагія таварышы! Паны, якіх мы прагналі адсюль, а іх маемасьць і зямлю вам, сялянам, аддалі, ізноў хочуць прыйсці сюды, каб запанаваць у

сваіх маёнтках, жыць у багацьці і золаце, а вам даць: голад, зьдзекі за перажыты імі страх, бізуны і сьмерць за адабраную ў іх зямлю... Вось што для вас, сялян, гатуе польскі пан з наймітамі сваімі, якіх вядзе за сабою...

— Ня будзе гэтак!.. Маць яго дрындалы!.. Ня так!..

— Спхнуць яму, а не зямлю, на якой дзяды нашы крывавымі мазалямі хлеб калупалі!..

— Мы і без паноў пражывем... Бальшавік няхай...

— Даць гарту!.. Жалеза яму, а не зямлі... Адбіць трэба!..

Папала грамада на разухабістую... і прарвалася. Моладзь—тая гарой стала, адно даводзць:

— Дык што-ж, і рукі палажыць?.. Абараняць!.. Абараняць!..

— Ну, дык як абараняць?.. У шэрагі арміі трэба!—Кінуў думку сваю Пятрусь.—У дабраахвотнікі!

Загарэліся вочы ў камісара, чырвонаармейцы ўсьміхаюцца радасна; новая сіла прыбывае...

— Адно толькі выйсьце ў нас, у дабраахвотнікі хадзеце!..

Зноў раўнала загула грамада галасамі рознымі, ззаду кулакі вясковыя кракталі.

— А бач, куды гне злодзей?! У дабраахвотнікі!.. На які чорт!.. Жменькай гэтых бараноў фронту не затрымаеш...

— Чаму?.. Гы-хе-хе-хі... Затрымаюць... Аж за Бярозай...

Ціха, агідна шапталася паміж сабою самае за-ядлае кулаччо вясковае. Аж тут Антось пачуў,—самы пролетар вясковы,—злосьцю нясутрыманай працяўся да павукоў гэтых, крыўда на іх ужо даўно гарэла ў сэрцы...

— Цыц!.. Вашу маць!.. Вось я вас, калі хочаце, затрымаю... Зараз будзеце, дзе трэба!

— Вон са сходу! Вон кулаччо праклятае! Кроў драпежная!—ужо не на жарты ўсхадзілася бедната.

Як гадзюкі, адзін за другім, без аглядкі выпайзлі з хаты кулакі.

— У дабраахвотнікі... і ўсё тут!—рашуча гукнуў Пятрусь і запрапанавалі камісару сьпіс злажыць на моладзь, жадаючую ўвайсьці ў шэрагі Чырвонай арміі.

Уся моладзь вёскі запісалася, Пятрусь—першым. І толькі пасля таго, як ужо запіс прашоў і камісар, схаваўшы сьпіс, абвясціў збор усіх дабраахвотнікаў—тады Пятрусь успомніў аб Ганьне.

— Як-жа яе пакінуць?.. А каханьне маё?.. Пакінуць любую, дарагую?!

Мітусіліся думкі, але грамадзянскі абавязак за-глушаў усё, узяў верх над пачуццём... ✓

Адна ночка сумесная, і Пятрусь раніцай, ледзь золак браўся, выбраўся з вёскі. Невядома, што ў іх было ноччу, якая размова, якое адвітаньне, а

ІНСТРУКЦІЯ
№ 6299

Сьціхла... і толькі ў адну прыгожую раніцу зусім недалёчка ад вёскі засакаталі кулямёты, вінтовачныя стрэлы перамяшаліся...

Здагадаліся ўжо ўсе, што паны ўжо тут... Крыўда і злосьць тачыла грудзі кожнаму селяніну, ды спагнаць яе ня было на кім, а тут сполах яшчэ...

— Эх, мне-б вінтоўку! Я-б ня пусьціў... Я-б гэты...

— Дык бяры! Дадуць!

— Эт, што гаварыць!

— Хавай коні!

і паімчаліся мужчыны з коньмі ў пушчу. Напружна чакалі.

А Ганна пасвойму думала.

— Дык як-жа ж гэта?! Няўжо Пятруська сядзіць дзе, злажыўшы рукі? Няўжо-ж прыдуць паны да нас? А Пятрусёк дзе будзе?.. Пэўна, не астанеца тут. Што-ж будзе тады?..

Вечарам, як сьцямнела ўжо, залапатаў конь пад вокнамі Ганьнінай хаты і стаў у варотах. Кінулася да вакна яна, нібы сэрца падказала нешта, і ўбачыла вайсковага нейкага, чырвонаармейца, які ўжо ўводзіў каня на двор.

Ніхто ня вышаў на двор—усе думалі, што які-небудзь чырвонаармеец паесьці заехаў, а мо' і пераначаваць. Толькі ў Ганны нешта сэрца трапала, не сунімаючыся.

Увайшоў у хату чорна-загарэлы, стройны, абвешаны зброяй...

ІНСТРУКЦІЯ НА
ПО...
XXX
3

— Добры вечар!

— Пятрусёк... Галубчык!.. Даражэнькі мой!—
З радасьцю нясутрымана кінулася дзяўчына да
Пятруса і, ня гледзячы, што і бацькі тут, павісла
ў яго на шыі. Цалаваліся.

У мацеры аж сьлёзы на вачох выступілі. Як род-
нага, як дарагога госьця прынялі, накармілі Пят-
руса.

— Сынок, ці надоўга да нас? Ці прыдуць паны
сюды?.. Мо' вы іх адгоніце?—пытаў бацька ў Пят-
руса з трывогай у вачу.

— Адступаем, але мы скоро вернемся!—упэ-
нена казаў Пятрус.

— Дык ты, Пятрусёк, едзеш з бальшавікамі?..
Не астаешся?..—спалохана папытала маці.

— Еду! Я сам бальшавік, а ня пан які-небудзь.
Што-ж я буду дома тут—зьдзекі белагвардзейскія
трываць, бізуны атрымліваць?..

— Ну, добра!.. А вось амаль усе нашы хлопцы
дома, паўцякалі ад бальшавікоў... І ты-б, Пятру-
сёк...

— Няхай уцякаюць. Злачынцы!!! Зраднікі! Вось
каб яны не дэзэртывалі, хто ведае, мо' мы і не
дапусьцілі-б сюды паноў, а цяпер няхай пагар-
туюцца, пусьціўшы ў сваю хату злодзея. Але што
я кажу?.. Пан—страшней злодзея... А вы мне нават
і не гаварэце, каб я астаўся,—нічога з гэтага ня бу-
дзе! Я еду!

Затрымцела Ганна, пачуўшы рашучую паставу Пятруся, да горла падкацілася нешта, сьлёзы самі сабою...

— А калі-ж ты едзеш?—нясьмела праз сьлёзы папытала.

— Ужо! Цяпер... Адставаць нельга, каб не папасьціся ў рукі белапалякам; наш полк зараз будзе ісьці, а я вось адпрасіўся... Заехаў паглядзець на вас і разьвітацца...

Пачаліся ўгаворы, каб Пятрусць аставаўся, перахаваўся ўвесь час, як будуць палякі, але нічога не памагло.

— Конь, зброя, дысцыпліна... Я гэтым страчу гонар чырвонаармейца, грамадзяніна Рэспублікі Савецкай... Дзіва, як вам магла прыйсьці такая думка?

Ніхто ўжо не перапыняў Пятруся.

— Так трэба!.. Добра робіць!—нарэшце вырвалася ў Ганьнінага бацькі.

— Папомніце вась маё слова, што гэтыя самыя дэзэртэры будуць па лясох хавацца ад палякоў... Партызанамі будуць... Няхай вась толькі паспытаюць бізуна і шомпала панскага.

Сабралі ў дарогу Пятруся, як роднага сына. Ноччу выехаў ад Ганны Пятрусць. Яна за вароты яго праводзіла. Рыпнулі весьніцы, затрымцела сэрца дзяўчыны.

Першы раз яна выпраўляла яго і чакала, што скоро вернецца, а цяпер... Хто яго ведае?.. З Пят-

русём усё ехала: радасьць, шчасьце, ружовыя на-
дзеі... астаецца: пан польскі, зьдзекі... і міжвольна
заплакала дзяўчына, прыпала да грудзей Пятру-
сёвых.

— Ганначка!.. Ня плач, я вярнуся скоро, і ўжо
ніколі ад цябе не паеду... я абараню цябе, любая...

І ціснуў да сябе Пятрусь дзяўчыну, захопленую
дзівосным трапятаньнем, песьціў, лашчыў цела яе
крамянае, цалаваў твар у сьлёзах...

III

.... Прышлі яны.

Прышлі і прынеслі з сабою ў карабінах шом-
палы, бізуны, каб пісягаваць сялянскія сьпіны,
прыцягнулі дрот калючы, каб рваць ім мужыцкае
мяса на кавалкі. Адбудавалі ня школы, больніцы,
тэатры, а знайшлі муры, у якіх будзе гніць жыў-
цом працаўнік за мазоль свой крывавы, не ваяваць
ішлі яны, а расстрэльваць спакойнае, безабарон-
нае сялянства. Сьмерць, зьдзекі, пакуту прынеслі
з сабою паны... І зараз-жа ўсё гэта адчулі на сваім
горбе сяляне, а Мікола, гаспадарны селянін, самы
рупны, але і бедны,—першы за ўсіх...

Вазіў ужо іх два дні па хутарох; зьбіралі спа-
жыўнасьць для сябе, прымушалі стаяць на дварэ
па некалькі гадзін, пакуль «яснавяльможныя» дзе-
вак лавілі... І сердаваў Мікола, зьнесьці ня мог
гэткае несправядлівасьці.

— Во, яны!.. Во засадзілі ў воччу, во табе палякі, каб ім гэтае...

Прыехаў дамоў. Ня ўсьпеў распрэгчы каня, як увалілася к яму на двор яшчэ пяць чалавек жолнежаў.

— Повруць назад коня!..

— Зачым?.. Куды?..

— Потшэбна!.. Звозіш нас у маёнтак пана Ваньковіча...

А ў маёнтку вечарынка шляхецкая была, і палякі на вечарыну сьпяшаліся, а да маёнтку вёрст з дзевяць, калі ня больш будзе.

Ускіпеў Мікола: ніколі-ж гэтага ня было, бальшавікі тыя так не рабілі, прасілі ўсё...

— Я цяпер толькі прыехаў!.. Два дні езьдзіў! Няхай хто другі едзе—стараستا няхай загадае...

— Э-э-э!?! Дык ты гэтак?.. Бальшавікі, мусіць, навучылі, дык мы табе гэта выведзем...

І бацнуў адзін з палякоў па мордзе Міколу, аж уваччу іскры пасьпаліся. Але дзябёл Мікола і ўтрымаўся, толькі вочы агнём нейкім загарэліся... Хацеў сунуць у зубы, каб у прыгаршчы не сабраў, але...

— Не паеду!.. Я цяпер, гэты...

Другі ззаду прыкладам карабіна садануў у плечы, але так здорава, што Мікола аж на біліну грудзьмі апёрся...

Заскрыгітаў зубамі толькі моцна, кулакі сьцяў. Жонка на двор выбегла, дзеці... Тыя дык у плач.

— Жонка, торбу давай, а то ня еў... Галодзен, як сабака...

Сказаў і больш ні слова. Падала жонка торбачку з харчамі. Паехаў, павёз Мікола за блізкі сьвет жолнежаў на вечарынку, а яны, сволачы, глуміліся над ім цэлую дарогу.

Што думаў Мікола дарогаю—невядома, бо маўчаў, як вады ў рот набраўшы. Але, як дамоў прыехаў, цэлай плоймай лаянкі бруднай пасыпаўся...

— Стой, рассукіны сыны! Гэтак ня будзе. Ці-ж гэта жыцьцё, каб на вечарынку вазіць?! Тры дні. Зьбілі яшчэ гэтак. Я ім яшчэ гэты...

Трэба было ведаць, што ў Міколы слова «гэты», якое заўсёды астанаўлівалася на недаказанай думцы, шмат значыла.

Пэўна, Мікола меў ужо вялікую і нясутрыманую помсту. Ды не адзін Мікола, а ўсё наогул сялянства стагнала ад зьдзекаў, глуму над чалавекам панскай навалы. А неўзабаве рабункі пачаліся.

Кожны дзень ня ў тым, так у другім канцы галасілі бабы, дзеўкі. Мужчыны—тыя зубамі толькі скрыгіталі ды кулакі камячылі.

Дзіка і жудасна.

І на душы ў Ганны агіда расла да гэтых напоўлюдзей-зьвяроў. Рэдка пачала выходзіць на вуліцу.

— Калі не за чым! Пятруся няма, а на палякаў глядзець не магу. Я іх ненавіджу!..

А яшчэ горш, за тое, што цераз іх Пятрусь ад яе адарваўся. Як толькі магла ня любіць душа, сэрца, усё пачуцьцё чалавека—краваніўцу—так адносілася Ганна да паноў.

Але ня так вышла.

Неяк ненарокам кінулася яна ў вочы аднаму жандару, які быў у гміне і часта ў вёску іх наведваўся. І ці то спалюбіў, але дзе там спалюбіў, калі ў яго на думцы ніколі не магло быць, каб панскі род—мужычку... Вот зажадалася каршуну беламу паглуміцца над дзяўчынай проста! У нядзелю заехаў жандар да бацькоў Ганны. Вусы натапырыў, маслам вышмальцаваў, валасы гэтак сама, шэрымі, кацінымі вачыма-п'яўкамі ўпіваецца ў кожнага, ад чаго ў Ганны аж сэрца халадзее.

— Вобыск у вас трэба зрабіць!—пагардна, па кручваючыся на вываксаваных крывых ботах, пішчэў жандар. На вуснах грала ўсьмешка здаволеная.—Збоя павінна быць у вас... Заява ёсьць...

Самлела-спужаным поглядам абводзіў усіх Ганнін бацька, паглядаў на бліскучую жандарскую шаблю і мусіць дакладна ня ведаў, чаго хоча ад яго гэты гадзюка-чалавек...

І рыўся ўсюды ён, хоць і ведаў, што нічога ня знойдзе, бо і заявы ніколі ніхто не падаваў...

А ў Ганны сэрца рвалася ад злосьці, крыўды і жалю нястрыманага.

— Пятруська... любенькі, даражэньні!.. Каб ты ведаў гэта... Каб ты бачыў, як зьдзекуюцца тут

з нас?!—маланкай неслася ў яе галаве. А потым, на двор вышла—уцярпець ня можа аніяк...

Кінуў тады пароцца і жандар, вочкамі гадзючымі забігаў па хаце, шукаючы Ганну.

— Чорт яго бяры, абы ціха было!..—неслася ў яе думках.

А потым і нанач астаўся. Прыставаць пачаў да Ганны, ад жартаў дурных пачаў ужо залазіць глыбей. Бацькі—тыя толькі ўздыхалі ды маўчалі. Што-ж рабіць?—Іх воля, права...

Ганначка плакаць ужо прабавала, а потым рашыла:

— Чорт, чаго мне сьлініць?.. Што я языка ці рук ня маю?..

І адрэзала яму катэгорычна.

Што далш, то часьцей пачаў заяджаць да Ганны Вацлаў-жандар. Глуміцца пачаў ужо над сумленьнем дзявочым, над яе характвам...

— Годзе!..—раз сказала рашуча Ганна і вочкі-васількі бліснулі агнём іншым.—Я Пятрусю верная і больш нікому!

І вылаяла, збэсьціла ўвесь гонар паляцкі, пагарду жандарскую нагою растаптала, усіх іх—папоў з гразёю змяшала, бо і чорт яго вытрымае! Надта-ж ужо ў сэрцы накіпела.

Тады, вылупіўшы свае вочы, асалапеўшы, з расчыненым, як пастка, ротам, слухаў яе жандар. Веры, мусіць, не даваў, што гэтак беларуская, мужы-

чая дзяўчына можа збэсьціць яго... костку белую,
кроў ружовую...

— Почэкай-жа!.. То бэндзеш паментась, большэвічка!.. Псякрэў!

Загарэлася жарам Ганна, але нічога не сказала, толькі грудзі пульхныя яе ўздрыгнулі ды ўся за-
трымцела, а ў сэрцы помста гартавалася...

IV

Закратаваныя вокны вузка-даўгімі чорнымі ні-
шамі сумна пазіраюць з грамілы камяніцы. Яна аб-
ведзена сыяной мураванай, дротам калючым
ублытана.

Аднастайна крокамі мераюць палякі вуліцу пе-
рад гэтай турмой. Жудасна і нудна.

Час-ад-часу ў вокны ўсунецца твар, як крэйда,
збьялелы, паглядзіць і расплывецца дзесьці ў це-
мені камеры. Гэтым яшчэ нічога, што на верхнім
паверху сядзяць, хоць сонца калі ўбачаць, сьве-
жае паветра, зьмешанае з смуродным пахам га-
радзкіх палёў, уліваецца ў вокны. Тут добра.

Але сутарэньні...

Цемната з расьцярушаным удушшам, сырыя ліп-
кія сьцены, нямая глухата і жудасьць нейкая,
страх невядомага—вось што пануе тут... І так, як
сягоньня, так і заўтра, заўтра, як учора.

Той, хто хоць раз ужо быў,—той, напэўна, зго-
дзіцца лепш памерці, чымсь другі раз папасці ў
паляцкія сутарэньні...

Мала гэтага.

Катаваньне бізунамі, шомпалам, засаджваньне пад ногці голкі, зашчэм пальцаў у дзьверы, сьціскаваньне іх паміж патронаў, біцьцё калючым дротам па голым целе...

Ды хто гэтага ня ведае з гасьцей сутарэньня...

Перанесьці ня можна. А Ганна ўжо шмат чаго перанесла!

У вадно з такіх сутарэньняў кінулі Ганну. Ужо два тыдні таму назад, а Ганьне здаліся гэтыя два тыдні—двума гадамі. Спачатку сполах браў, жудасьцю працінала, плакала доўга... А потым у цямноце здавацца пачало: то краскі розныя, то сонца залатое... А то Пятрусь, як жывы, стаіць перад ёю і маніць—дражніць постацьцю чырвонаармейскаю, здароўем, характвом сваім...

— Пятруська... любачка!..—крыкне на ўсё сутарэньне Ганна і рынецца з распасьцёртымі рукамі ў куток. А там ціш і цемень.

Дык упрэцца тады ў куток, сядзіць і калоціцца. Мокрыя, марозьлівыя сьцены ліпнуць да плячэй.

І думкі тады снуюцца надаедлівыя. Устае ў ваччу мінулае...

... Прыехалі жандары, арыштавалі яе, кніжку бальшавіцкую, што Пятрусь у яе аставіў, забралі. Вочы—шыльлем праколваюць. І тады яшчэ гэты брудны, ненавісьць-Вацлаў, падышоў да яе, абняў і ціха на вуха:

— Ну цо-ж, Ганначка?.. Бэндзеш мне ко-
хаць?.. Кеды так, то вшыстка зробімы...

І рванула, на глум такі, злосьць дажджом
запырската, і ня помніць добра цяпер, як з
усёй сілы хлыснула жандару па мордзе. Кроўю
ён умыўся. Бацькі спалохаліся.

Адскачыўся, далоньню ўцёр кроў з носа, ды
раўнуў на ўсю хату:

— Комуністка!.. Холера!..

І ўпіўся балюча жандарскі бізун у крамянае
цела Ганны. Крыкнула Ганначка, вочкі сьлязьмі
наліліся, зубкамі вусны закусіла... Сьцярпела.

Усю дарогу жандары насміхаліся над ёю.
Прыставалі. А тут...

... Бізун, зашчэм пальцаў у дзьверы, чатыры
разы кроў з носа спусьцілі...

— Ах!..

Устрапянецца і адкіне прыкрыя думкі-ўспаміны.
І каб замяніць нечым прыгожым, радасна-шчаслі-
вым, дык гэта—Пятрусь. Аб ім адным і запоўнена
ўсё жыцьцё яе. Спачатку маўчала, думала толькі,
а потым гаварыць сама з сабой пачала, нібы з
Пятрусём гамоніць. Весялей так.

— Ганначка, любая!.. Нацярпелася ты зьдзекаў
панскіх?!

— Родненькі мой, Пятрусёк, шчасьце маё, я
ўжо адпакутавала даволі, колькі нацярпелася зья-
вагі без цябе...

— Ганначка, дарагая!..

І гамонячы таксама з сабою, яна, лежачы на падлозе, тулілася да пуку саломы.

А цераз тыдзень Ганну зноў дапытвалі.

— Комуністка?..

Даваў пытаньні таўсты з цялячым выглядам старшы з жандармэрыі. Каля яго побач сядзеў і Вацлаў. Як убачыла яго Ганна, дык аж страпянулася—гэткая прыкрая сустрэча!

— Комуністка, пытаю?..

— ?!

— А вот кніжка, што знайшлі ў цябе, чыя?..

Вацлаў ухмыльнуўся і, плюнуўшы неўзаметку на далонь, пацягнуў па сваіх валасох, ад чаго наперадзе «заліз карові» зрабіў у той час, як ззаду стайлі ўсе валасы, як шчаціньне на хібу ў надворнага.

— Мая!..

— А дзе яе бралі?..

— Бальшавікі, як праходзілі, дык бацьку курыць далі...

— Угмм!..

І шмат аб чым пыталі яе, але больш усё яна адмоўчвала. Прыкрым здавалася ёй гаварыць з зьвярмі-людзьмі. Яшчэ папакутвала Ганна, а потым нечакана выпусьцілі. Як вышла на волю, ня ведала, што рабіць: ці то радавацца сонцу залатому, што так шчодро рассыпае свае цёплыя коскі і так прыемна цалуе-песьціць твар яе зьбялелы, худы,

ці кінуцца самой да кожнага і ў абнімках чалаваць, цешачыся воляю...

У Ганны на сэрцы было і тое, і гэта. І вось на вуліцы гораду ёй стрэўся паручнік, і замест таго, каб кінуцца да яго на шыю, яна абарвалася, стала, затрэслалася...

Ненавісьць, варожасьць да гэтага чалавека, прадстаўніка панскай улады тут на Беларусі, адразу полымем хліпнула ў душы Ганны. І замест пацалункаў, яна пастаяла, сьціснула кулакі, гнеўна бліснула вочкамі і, пайшла...

Паручнік гэтак сама кінуў на яе здзіўлена насмешлівы погляд і, не зважаючы ні на кога, баў далей...

А ў Ганны ня толькі да яго аднаго варожасьць і помста радзілася ў глыбіні душы, а да ўсіх іх, паноў... Адным словам, забушавала і абхапіла ўсю істоту яе сьвядомая клясавая варожасьць.

Ліпнёвыя дні.

Ну, да ўжо аніяк сьцярапець немагчыма ўсіх гвалтаў і здзекаў, якія тварыў і творыць над сялянамі «ожэл бялы»! Стогне, пакутуе чалавек з рукамі ў мазалёх—дый і за чалавека яго ня маюць.

— Быдла!.. Хам!..—вось што можна пачуць ад паляка замест слова «сялянін».

Ды толькі нешта грукат гармат пачаў усё ясьней, усё бліжэй падкачвацца да вуха сялян. На Бярозу ўсе вочы свае заплаканыя ўперлі,

чакаюць цуда. А палякі гойсаюць на конях рабуюць, катуюць, бяруць фурманкі. Уся вёска ў пушчы, там і каровы, уся дробная скаціна, коні, адзежа і ўсё дабро... Нейкае новае жыццё ў пушчы раскрылася. Як у казках...

Вёска з старымі ды зусім малымі скорчылася ў спалоху, прыкрылася маўчанкаю. А па вуліцы брудна-шэрымі чарвямі паўзуць легіёны на фронт.

Праходзяць ночы трывожныя, дні змяняюцца...

— Я ім гэты!.. Я ім гэты!.. Братка, стрэльну, хоць аднаму!..

З палаючымі вачыма, на цыпачках па ба-лоце хадзіў Мікола з самадзялковай стрэльбай, набітай кулямі...

— Стрэльні, Мікола!.. Падцікуй!

— Ой, глядзі, брат?! Як стрэльнуць, дык і сьвету ня ўбачыш!..

— Глупства!.. Яны цяпер ходзяць, як на рысорах...

— Нічога!.. Стрэльну!.. Бо ў іх ужо адна калошына гэты, а другая, во!..—і Мікола сагнуўся паказаць, як у паноў справа абстаіць з калошынамі. Абхапіў каля лапця штаны, аж зачырванёўся.—Я, брат, за сябе і за дзяўчыну гэту... за Ганну!.. Абое мы напакутваліся.

А фронт падыходзіў бліжэй і бліжэй. Ганна, спрабаваўшы ўжо раз панскай ласкі, баялася вы

ходзіць з хаты і паказвацца на вочы палякам. Калі прыходзілі яны ў хату, яна лажылася на ложка і стагнала. Яе ніхто не чапаў.

— Чым-бы гэта мне большавіком дапамагчы?.. Няўжо-ж так я буду і сядзець, злажыўшы рукі, і не змагу адпомсціць ім, паном...

І доўга думала Ганна, як-бы гэта хутчэй ды ямчэй адпомсціць, а каму—дык гэта жандару Вацлаву... Доўга думала Ганна і, урэшце, надумалася. Аж радасьць забуяла на сэрцы.

Не зважаючы на блізкасць фронту, жандар Вацлаў часта прыяжджаў у вёску, дзе жыла Ганна. Прычын знаходзіў шмат: то катаваць сялян, то фурманкі браць, то харчы, а то і проста праехацца каля вакна Ганнінага.

І, як на тое, сягоньня ён заехаў да Ганны. Цялушку ўзяць намеціў; хоць лажыся і памірай, а яму яе аддай.

— Не раздабарывай!.. Потшэбно! Жалнежы бяз менса...

— Паночак, пашкадуй нас, бяры, што хочаш, толькі не чапай цялушкі!.. Няўжо ўпрасіць ясна-вяльможнага няма як?

Надуў вусы, і гамонку зарвала. А ў гэты час бурліла-кіпела ў грудзёх Ганны, толькі каменем запяклося, выказаць не жадалася...

Лепш сьцярпець пакуль што...

Ужо вечарэла. Выйшаў на двор жандар каня дагледзець, ці то так чаго. За ім Ганна. Вочы агнём

палаюць, рвуцца грудзі ў хвалях бурлівых..
уздрыгвае часамі.

На фронце то там, то сям загвалтуе кулямёт і
захліпнецца ў злосьці адчайнай. Вінтоўкі перага-
маньваюцца. Дзесьці далёка на небасхіле агонь-
чыкі таемныя ўсхліпваюць...

— Вацлаў, ты не бяры ў нас каровы!..—ні-то
прасіла, ні-то загадвала яму Ганна.

— Чаму?.. Калі-ж нам трэба!..

— Дык і нам трэба!.. Вацлаў?..

І, нібы з захапленьнем, падыйшла да яго дзяў-
чына. Ня верылася жандару, што дзеўка перамя-
нілася. Падышоў да яе і лэпнуў за грудзі. Усьміх-
нулася Ганна і слаба рукою адвяла яго руку. За-
хваляваўся жандар.

— Вацлаў, пройдзем куды?!

— Пойдзем!

І, забыўшыся на ўсё, ён пайшоў за ёю, за гум-
нішча, пад лес. Узышлі на сенашаць.

— Куды-ж мы пройдзем?.. Тут...

— Не, Вацлаў, я не хачу!.. Пройдзем далей, усё-
роўна табе. Начаваць-жа ў нас будзеш!..

Ішоў Вацлаў. Увайшлі ў лес. Ён, цёмны, пахмур-
ны, мармытаў нешта пад нос, сердаваў на гасьцей
няпрэшаных.

Яна калашілася ад халадку і ад рашучасьці яе
ахапіўшай. У галаве віхрам думкі мітусіліся.

— А калі ня ўдасца?.. Калі...

І затрымцела ўсім цэлам Ганна. Вацлаў прыхінуў да сябе яе, абняў... У гэты час ён хацеў паказаць сябе харобрым жаўнерам.

— Вацлаў?! А калі нас тут бальшавікі сустрэнуць часам?.. Што тады?..

Ні хвіліны не задумаўся Вацлаў і выцягнуў з кабуры браўнінг.

Бліснуў ім у паветры.

— Во што для іх... Ня бойся, любая!..

У гэты час у лесе за арэшнікам нешта зашамяцела. Хруснула сухая галіна.

— А каб я гэта стрэльнула... а?.. Дай хоць раз у жыцці... Я баюся тут у лесе. Дай выстралю, мо' сьмялей будзе?..

— А чаму-ж не?.. На!.. Толькі залажы вось сюды пальчык і ціскані...

Жандар прыгатаваў рэвольвэр да стральбы яксьлед і перадаў у цямноце Ганьне. Калаціліся рукі ў яе... За кустамі нешта напружана з перахопамі сапло.

І раптам, нечаканна, дрыжачаю рукою, у няпрэтомнай рашучасьці навяла Ганна рэвольвэр у грудзі жандара і цісканула за спуск...

Коротка, суха і праразьліва працяў паветра стрэл. Бліскавіцай стрэлу асьвяціўся зьбялелы твар Ганны з агністымі вачыма...

Усьлед за стрэлам пракаціўся нямы крык канючага чалавека... усё сьціхла.

Апусьціла рэвольвэр дзяўчына, з-за кустоў вы-

сунулася нейчая чорная фігура. Ціха падкралася да распластанага на зямлі жандара і пакратала яго...

— Кончыўся!.. Здох!.. Маладзец, Ганна!

Цяпер толькі апамяталася дзяўчына, што нарабіла, і сполах дурны прабраў яе. Памкнулася ўцякаць у глыб лесу, а потым стала... Сэрца тоўхае, аж грудзі ўзрывае.

— Дзядзька Мікола?.. Дык што-ж будзе?..

Мікола соп, стоячы на каленях перад Вацлавам, здымаючы з яго апошнюю зброю. Заварушыўся, азірнуўся на Ганну.

— Добра!.. Нічога!.. Добра!.. Зараз убяром падлу гэтую... Ось, памажы!..

Машынальна падышла яна, узяла за ногі—і цяжкасьці не адчула. Мікола, як дзіцё якое, упол абхапіў яго і пацягнуў у гушчарнік. У Ганны мітульга ў ваччу, рукі ўздрыгваюць...

Каля вогнішча хлопцы і мужчыны старыя абступілі іх, пытаюць, гамоняць, дзівяцца...

А ў Ганны думкі вірам заварачваюцца.

V

З гэтага вечару для Ганны пачынаецца новае жыццё. Жыццё сярод пушчы беларускага паўстанца.

Кражыстыя хвоі, караза-разложыстыя дубы і ясені хавалі ад панскага вока грамаду людзей, якая ўцякла сюды з вёсак, ня змогшы сыярпець гвалтаў і зьдзекаў панскіх над сабою. Гэтая кучаравая

дабрадушная моладзь знайшла абаронцу сабе і сваіх патоптаных правоў чалавека ў асобе размаітай зброі, якой былі ўвешаны ўсе яны, партызаны.

І Ганна таксама. Здаецца, недарэчным было да гэтых вочак-васількоў, да ільняных кудзеркаў, што вянком апавілі твар яе белы, браўнінг пры поясе, маленькая карабінка за плячыма, кулямётная істужка. цераз плячо...

Калі гэта відана было?..

Вось і жанчына, а любога хлапца за пояс заткне!
Ды чаму-ж?!

Ганна—атаман.

Але ад пастаяннага жыцця ў лесе, бяз сну, яды, заўсёды ў небяспецы, налажыла след і на яе. Вочкі запалі, тварык выцягнуўся, пахудзеў, але постаць яе, вочкі-васількі і ўся яна ўяўляла з сябе чалавека, які за агульную справу, за ідэю камунізму не астанавіцца ні перад чым, каб дайсьці да пастаўленай мэты.

Сярод гушчарніку пушчы, каля палаючага вогнішча, разляглася ўся грамада паўстанцаў.

Хто пёк сала, хто варочаў у прыску бульбу, а хто, лежачы, напяваў сам сабе песню...

— Хлопцы?! Так заўтра значыць і гэты...

— Гэты!—насьмешліва кінуў з-за куста дзяцюк у легіонэрскай форме, выставіўшы да агню босыя ногі, і зарагатаў вясёлым раскацістым сьмехам.

— Да ты ня сьмейся, сукін сын... от паглядзім, як заўтра ты пасьмяешся, як схвацімся з імі... Вось

адзеўся трохі, пад'еў, дык і сьмех бярэ... Але вось заўтра гэты...

— Ну, ну!.. гэты!—ізноў кінуў з-за куста і зноў заліўся сьмехам...

Мікола больш не гаварыў, махнуў рукою, што значыла: «Эт, блазнота! Гаварыць ня варта. Палезь за жукам»... і, адварнуўшыся ад вогнішча, пачаў аглядаць свой карабін.

Гэта бой наш аstatні
За працоўны народ...

Ціха зацягнуў Васіль, хлапец з суседняй вёскі, у якога палякі бацьку расстралялі за, нібы, удзел у партызанскім руху.

Ганна за крокаў дзесяць сядзіць ад вогнішча, прыпёршыся да бярозы, і васільковымі вочкамі ўпілася ў цемень аксамітную, у якой мітусіліся ў водблесках вогнішча фантастычнымі плямамі дрэвы і карчы.

У галаве завіруха думак. Жыцьцё яе адменнае, не на чыё непадобнае, змаганьне з панамі...

Пяць дзён тут, а шмат ужо чаго зроблена. Колькі легіонэраў лягло ад яе рукі?..

Лічыць пробавала, ды лік згубіла.

— Эх, шмат душ загубіла!.. Ды які чорт душ?.. Паноў убрала, каб не паскудзілі сьвету. Доўг толькі аддаю, а вось заўтра...

І задумалася зноў. Заўтра будуць адступаць палякі. Ёсць паведамленьне. Гэта ўжо не абозы...

— Мо' заўтра і Пятрусь...

І схаянулася Ганна, растала, разьлілася ў бурлівым каханьні. І зноў жанчынай, зноў Ганначкай ранейшай зрабілася.

— Для яго, Пятруся!.. Яму ў дапамогу, любаму, дарагому!..

Хруснула сухая галіна і пачуліся слабыя крокі з лесу па сьцежцы. Ведалі хлопцы, што ідзе свой чалавек, партызан, бо гэтай сьцежкі ніхто ня знойдзе, апрача сваіх. А ўсё-ж-ткі ня верылася, і на ўсякі выпадак за зброю хапіліся...

Ганна броўкі нахмурыла, вочкамі бліснула. Гэта ў яе заўсёды так перад небаьспекаю.

З цемнаты выплыла двое, гэтак сама ўвешаныя аружжам, на поясе віселі гранаты.

— Вось, хлопцы, я прывёў да атамана дзяцюка суседняга атамана. Ён мае справу пільную, а я пайду на сваё месца.

І, сказаўшы гэта, адзін з іх, вартаўнік, зноў шыггануў у гушчар. Хлапец, што астаўся, церабіў рукою рэмень карабінкі і паглядаў на ўсіх добрымі шэрымі вачыма.

Нарэшце, адважыўся.

— Хто атаман у вас?..

— Хадзі, брат, сюды!..—клікнула да сябе яго Ганна.

Дзяцюк абышоў вогнішча і супыніўся перад ёю. На твары ў яго адбілася надзвычайнае здзіўленьне: ён ніколі ня бачыў такога дзіва, каб ата-

манам была дзеўка. Мяўся ўсё трохі і абарачваўся на грамаду хлапцоў, што каля вогнішча і воддаль яго згрудзіліся...

— Садзіся каля мяне і гавары, якую да мяне маеш справу?..

Дзяцюк сеў.

— Хто паслаў?..

— Антось Корч! Стаім ад вас за чатыры вярсты, у Слатвінскай пушчы...

— Што чуваць?..

— Ды вось атаман наш да вас ліст прыслаў; кажаў, каб было ўсё вельмі сакрэтна...

І хлапец, распрануўшы сьвітку, аднекуль дастаў замусьленую паперку, з якой выцягнуў маленькі конвэрцік. Ганна ўзяла яго і, падышоўшы да агню, уважліва разы два перачытала. Ніхто з сваіх хлапцоў і ня цікавіўся, кожны ведаў, што гэта сакрэт, і таму не даходзіў, а па-другое—адчулі хлапцы ў гэтым заўтра пацеху...

Ганна адвяла дзяцюка ў бок і яшчэ доўга пыталася аб нечым, а потым запісвала пры агні ў сваю кніжачку.

Дзяцюк пайшоў.

— Зьмяніць варту!.. На двух узмацніць і спаць. Заўтра прыдзеца ўставаць раней...

Потым Міколу адвяла ад вогнішча і доўга з ім аб нечым раілася. Мікола ўсё нешта станавіўся на дыбы, гарачыўся, а потым здаўся...

— Вось, хлопцы!.. Я сама пайду, мо' раніцай буду тут; калі-ж не зьяўлюся, дык вас у бойку павядзе Мікола... Яго слухайцеся, не прападзе ніводзін...

Сказала так Ганна і зьнікла. Лес толькі паківаў галавою, падзвіўся смеласьці гэтай дзяўчыны, ды арэшнік з папарацьцю абнімалі яе сваім суччам, лапамі, ня пускалі ад сябе.

— От дзеўка, дык дзеўка. Чорта за пояс заткне!..

— Ого!.. Гэрой, а не дзяўчына!.. Галоўка ва-рыць!..

— А дома была—здаецца, да гэтага ёй не дадумацца...

— А тут да сябе нікога не падпускае...

— Дурань! Пятрусь у яе... Чакае з Чырвонай арміі.

Сталі перакідацца партызаны думкамі. Мо' і доўга зацягнулася-б у іх гутарка, каб ня Мікола перапыніў.

— Хлопцы... Досьць... Спаць! Бо як не дасьпіш, дык заўтра ня тое...

Нудна ўсхліпвае вогнішча, некаторыя з хлапцоў ужо захраплі.

Ноч чорнавокая абнімала.

Далёка на балоце крычаў дзяцел.

А на ўсходзе кулямёт час-ад-часу аказваўся і сьціхаў надоўга.

Міколу ўсё нешта ня спалася.

— Ну, але згадзецца, пане маёр, што гэта вар'яцкая дзяўчына з сваёй бандай робіць вар'яцкія наскокі на нашы аboзы... Я ня ведаю...

— Тут і ведаць няма чаго!..—сярдзіта перабіў паручніка маёр.—Вы ня жолнежы польскай арміі, а бабы... І горш іх!.. Баба каб вас пабіла?! Ня дзіва, што нас большавікі паціскаюць?!

— Пане маёр, калі-ж зусім нечакана наляцелі... Гранатамі закідалі.

— Ну, а як дзеўку тую, сволач большавіцкую, вы, пан паручнік, бачылі?..

— Бачыў!.. Прыгожая, маладая зусім, уся абвешана зброяй...

— Ну, во!.. Вы бачылі і не маглі застрэліць яе?!

— Калі-ж ня ўсьпеў падумаць, як мне стрэльнулі, дык аж ледзь унёс ногі...

Гэткая гутарка адбывалася ў штабе палка, які спыніўся на начоўку ў вёсцы, дзе жыла Ганна. Штаб займаў добрую, вялікую сялянскую хату з вокнамі ў густы, прыгожы сад...

— Трэба напружыць усе сілы і абавязкова ўзяць яе... Гэта-ж чорт ведае, што будзе?.. Кожны дзень ды на дні па некалькі раз нападае і заўсёды з рук сходзіць...

— Слухаем, пане маёр!..

У штабе варылася, як у гаршку. І хоць з надворнага выгляду, здавалася, усе былі спакойны і толькі

заняты кожны сваёю справай, а між тым перад кожным стаяў у ваччу грозны і магутны атрад з дзяўчынай прыгожай на чале, які не даваў супакою паном.

А воддаль вёскі, у гаі, Ганна чакала на ўмоўным месцы Антося-атамана.

Аж чакаць абрыдла. Неяк няёмка рабілася адной у лесе. Хоць Ганна была і не з баязьлівых...

Ці то галінка здрыгнецца ад соннай птушкі, ці звярок які прамкнецца, а здаецца чорт ведае што...

На ўсякі выпадак браўнінг выняла, перакідае ў руках, як цацку; а думкі ня ўнімаюцца, мятусяцца, бягуць...

— Ужо тут бальшавікі... Блізка... На гэтым вучастку і Пятрусь... Ідзе, лобы, абараняць нас... Жыць, жыць тады разам...

— Сьсіў!—ціха, напружна пракраўся сьвіст. Сьцішылася ўсё.

Ганна аж прылягла да зямлі і да куста роснага прытулілася.

— Сьсіў!!!—ужо выразней пачулася бліжэй.

— Сіў!—адазвалася Ганна і рванула крокаў пяць убок.

Смела на месца, дзе сьвіснула Ганна, вышла чарада хлапцоў, ціха ляпаючы зброяй.

— Здаецца, тут адазвалася. На гэтым месцы ўмаўляліся...—пачуўся прыемны голас Антося.

Ганна пазнала гэты голас. Ён знаёмы быў ёй яшчэ з малых гадоў. Антось часта прыходзіў сюды гуляць.

— Ганна?!

— Я!..

— Чаму-ж нешта не адзываешся?..

— Ды трэба мець асьцярожнасьць... Усяк бывае... Могучь і палякі, пранюхаўшы, гэтак сама пазваць... Ня кожнаму вер!..

Хлапцы, чалавек 25, абступілі Ганну і з цікавасьцю разглядалі яе, абыходзілі з усіх бакоў. Ёй было цікава, даўно ўжо яны чулі аб яе посьпехах і хацелася хоць раз угледзіць гэту казачную дзяўчыну.

А Ганна сярод іх была, як дзіцё. Перахвачаная ў паясьніцы, з рэвольвэрам, які абцягваў папружку, тонкая, зграбная—яна чаравала ўсіх.

— Ну, дык будзем умаўляцца!.. Час не чакае, калі будзем што рабіць, дык будзем!..—кінула Ганна хлапцам.

— Ага,—ачнуўся Антось,—хлопцы, у кола! Усе паселі і сьцішыліся.

— Ну, Ганна, ты, вядома, была ў сваёй вёсцы?! Колькі тут іх?..

— Дзьве кампаніі¹⁾, тут і штаб. Раніцай чакаюць больш...

— Вот. Добра!.. Адтуль,—і Антось паказаў на ўсход,—маецца заданьне. У гэту ноч, раніцай, зра-

¹⁾ Кампанія па-польску рота.

ўжо налётам і запалоханья, палякі вельмі бе-
рагліся...

— Я выканаю!.. Памру, або зраблю! і ўжо зусім
ціха, так, каб ня чулі ўсе, дадала:—...Бо Пятрусь
загадаў, бальшавік мой любы!..

Аднаго хлопца паслалі ў Ганьнін атрад.

Лес усё чуў, але маўчаў, агорнуты дакучлівай
дрэмай, а ветрык-буян усё падцікоўваўся, зазіраў
у вочы кожнаму і, хоць абяцаў усім апавядаць, але
дзе-ж ён перадасць гэта паном?!

Бо і ён на іх!..

VII

Недалёка ўжо і раніца.

Ад бязглуздай тасканіны сьпяць у польскім шта-
бе. Вартаўнікі, апёршыся на карабіны, гэтак сама
«кур пасуць». Легіонэры тья, дык добра, што
месца ёсьць, на падушках у хатах і пунях сялян-
скіх разьлягліся.

А нехта ня сьпіць.

Нехта,—трое іх,—як каты, крадучца ў садзе да
вокнаў штабу. Нават дыханьне і тое затаілі...

— Хлопцы... як толькі я гранату-другую закіну...
тады за мной. Не адставаць!.. Чулі?

— Чулі!..

Ужо і каля вокан. Слухаюць.

Там нешта сонна-злосна гамоняць, перамаўля-
юцца па тэлефоне.

— Няўжо Антось не абарваў дроту?..—мільгнула ў Ганны.

— Альлё!.. Альлё?!.. цо так марне слыхаць?!.. Альлё!..—гвалтаваў тэлефоністы ля апарату.

Відаць, дрот ужо быў абарваны!..

— Пара!—пырснула думка ў Ганны, і розум дрыготна-нэрвовай пялёнкай заслаўся. Ня помніць нічога. Рукі і сэрца закаціліся.

— Р-р-р-аз!..

— Р-р-р-аа-з!..

Адна за адной рэзнулiся ў пакой гранаты, і сонную ціш абудзіў страшэнны выбух. Пасыпаліся шыбы ў вокнах.

— За мной!..

І рынулі ўсе трое праз разбітыя вокны ў пакой. Спачатку і разабраць нічога немагчыма было.

Кроў, мяса чырвонае, нешта белае...

Нейкім цудам зацалеўшая пад стольлю лямпа асьвятляла жудасны малюнак...

Стогны, праклёны, войканьне...

Ганна кінулася да сталоў і пачала выбіраць сярод папер больш каштоўныя. Уцалеўшы маёр абмацаў рэвольвэр і навёў яго на Ганну. І хто-б ведаў, што было-б, каб не запыркмеціў небяспекі адзін з хлапцоў і, падбегшы, не схопіў маёра за горла.

— Кідай рэвольвэр, гад!.. Кідай, кажу!—крыкнуў партызан.

— Я юш жуціл! Юш... юш...

І хроп маёр у дзябёлых руках партызана. Ня ўспела Ганна, як сьлед, сабраць усе паперы і карты, а на вуліцы засакатаў кулямёт...

— Хлопцы!.. Вяжы яго!.. Кабелем, ды наймацней.

Партызаны пачалі скручваць маёра.

І раптам пасыпаліся стрэлы...

Афіцэрства кінулася да штабу і, уварваўшыся ў яго, пачало абстрэльваць партызан.

Ганна гранату шпурнула.

Ізноў гром.

На гэты раз імпэтам адкінула яе аж да ложка маёра. Яшчэ адзін стрэл, і партызан скаціўся да яе, храпучы і кідаючыся ў прадсьмяротных сударгах...

Ачухалася трохі.

— У-р-р-а!..

— Бі, хлопцы, каршуноў гэтых!..

Пазнала Ганна голас Міколы, лягчэй стала. А часу губляць ня было як. Лежачы на падлозе, навяла браўнінг на маёра.

— Рукі ўгору!..

Маёр, трасучыся, седзячы ў аднэй бялізьне на ложку, падняў дрыжачыя рукі ўгору.

— Вяжы яго!..—крыкнула яна партызану.

Усхапілася, але ў ваччу іскры мітусяцца, млявасьць цела ўсё працінала...

А маёр ужо з зьвязанымі рукамі сядзеў на ложку.

— Вады-б дзе?..—кінула яна маёру.

— Во!..—і паказаў галавой на пляшкі, якія ў розным выглядзе стаялі на другім стале.

Падыйшла, выпіла нейкі лікёр. Адразу ачула, што сіл падбавілася... Падбадзёрылася.

— За мной!.. Але стой!.. Я адна!.. Пільнуй гэту скаціну...

І выскачыла праз напоўжывыя трупы на двор.

Антось, залёгшы з сваімі хлопцамі ў вясковых агародах, за хатамі, толькі чакаў сыгналу, каб рынуцца мясіць ненавісную шляхту.

Па канцох вуліц сталі Ганьніны партызаны, Мікола падвёў атрад аж да самага штабу і зноў-ткі чакаў...

Як толькі выбух гармат абудзіў сонную ціш, Антось і Мікола з сваімі хлапцамі паляцелі на палякаў.

— Бі, браткі, бі!.. У палон ня браць!..

— Сьмерць крывапійцам!..

— За комуну!..

То там, то сям выкрыквалі ў адчайнай злосьці партызаны і хвасталі палякаў. Пробаваў аказацца кулямёт, але сам Мікола зняў яго.

Пачуліся стрэлы па канцох вуліц. Гэта хлопцы лавілі ўцекачоў.

Ганна выскачыла з штабу на вуліцу ў той час, калі партызаны дабівалі рэшту палякаў.

— Мікола!.. Сюды!..—крыкнула яна, саскочыўшы з ганку.

Як плюнуць, яе акружылі грамада хлапцоў.

— Ну, што?.. Як?..

— Дабіваем!..

— Васіль?..

— Я!..

— Ідзі ў штаб, сюды!.. Будзеце там удвох пільнаваць маёра. А дзе яны?..

— Вунь, кучкай рэжуцца!..

— За мной!..

І бягом, з карабінкай напaгaтoвe, урэзалася ў шэрагі белaпaлякaў. Біла прыкладам карабінкі, бо страляць было немагчыма. Каля яе Мікола.

— Ганна, ты іх гэты!..

І дзіва...

Як толькі грамада палякаў пачула гэтае слова, кінула адбівацца і падняла «рэнцы да гуры»...

— Ня беце!.. Здаёмся!.. Здаёмся!

— Назад!..—падала каманду сваім Ганна.

Два атрады партызан сабіраліся ўжо каля штабу. Антось падыходзіў з сваімі хлопцамі.

Усе радаваліся, што так лёгка зьнішчылі ўсё...

— Ганна!.. Дай руку!..Дзякуй табе!

— Дзякуй і табе!..

Два атаманы, лясныя героі, сярод натоўпу партызанаў дзякавалі адзін аднаго за выкананае заданьне.

— А!.. Яшчэ ня ўсё!.. Ёсьць начальства ў штабе!..—уздумала Ганна.—Хлопцы, сабраць карабіны польскія, кулямёты і ўсю зброю. Паставіць

варту!.. Мікола, выканай! Антось і пяць хлапцоў—
у штаб!

Замітусіліся партызаны.

Гэтым часам высунуліся аднекуль і сяляне. Радаваліся, як дзеці малыя. Цалавалі хлапцоў. Памаглі зброю сабраць.

А гэтым часам Ганна рабавала штаб. Маёр аж лопаўся ад злосьці, бачачы, як самыя важныя дакуманты пераходзяць у рукі Ганны.

— Ды гэта ты, сука бальшавіцкая?..

— Я, бальшавіцкая!..—з сьмехам кінула Ганна.

Выбрала з папер, што трэба было.

Рэшту папернага хламу загадала хлапцам вынесці на двор.

Кучу наклалі.

— Палі іх!..

Польмем усхліпнула праца панская. Сяляне моўчкі глядзелі на Ганну і самі з сабою толькі шапталіся...

— Во, разанула белых, дык разанула!..

— От, маладзец!..

— Вот табе і дзяўчына!..

А Ганна рабіла ўжо суд над маёрам.

— Тут-жа яго расстраляць!.. Каб нідзе не пакідаць за сабой адродзьдзе панскае...

Ужо хлопцы вывелі яго на вуліцу. Сама Ганна страляць нарыхтавалася.

Зразумеў маёр і пакаціўся пад ногі Ганны.

— Дзяўчына!.. Паненка яснавяльможная, ня бі!..

Што хочаш з мяне бяры... у палон бярэце, але толькі не расстрэльвайце!.. Пашкадуйце!..—Агідна надаедліва галасіў «харобры» ваяка польскі. І зажадалася Ганьне адкінуць нагой ад сябе яго, каб ня скуголіў, сэрца ня нудзіў, не псаваў настрой...

— Устань!.. Страляць ня будзем!.. Ты нам будзеш яшчэ патрэбен!..—сказала Ганна і адвярнулася да Антося. Парай слоў з ім перакінулася.

А сялян усё прыбывала.

Пачало брацца на дзень.

VIII

— Во што, маёр...—звярнулася да звязанага пана Ганна, седзячы на яго ложку.—Ты павінен зараз-жа, пакуль ня позна, даць офіцыяльнае паведамленьне ў тыл, што на гэтым вучастку адступленьне ваших часьцей, што цяпер бальшавікі аграмаднай сілай фронт прарвалі...

— Не павераць!.. Якраз на гэтым вучастку нашы галоўныя сілы і тэхніка...

— Нічога ня значыць!.. Пішы...

Васіль, ведаючы польскую мову, падышоў да маёра, развязаў яму рукі і даў паперу з ручкай. Пад контролем Васіля маёр напісаў рапорт.

Маёру ізноў звязалі рукі.

Васіль, пераапануўшыся ў легіонэрскую форму, з пакетам махнуў у тыл.

Распытаўшыся ў маёра аб сілах на фронце, Ганна, падняўшыся, кінула, гуляючы вочкамі,

— Маёр, ты павінен ехаць з намі і паставіць нас на слабейшае месца вашых часьцей...

— О!.. Гэта немагчыма!.. Я ніколі ня здраджу Рэчы Пасполітай!..

— Ну, дык да сьцяны яго!..

Ізноў завуў маёр і ўжо абяцаў выконваць усе Ганьніны загады.

А хлопцы тымчасам выпаралі аднекуль яшчэ двух афіцэраў ды штук пяць злавлі легіонэраў з данясеньнем з фронту.

Пісалі, што на фронце вось-вось чакаюць наступу бальшавікоў і просяць дапамогі...

— Ну, дык мы вось ідзем!..—узрадаваўся Антось.

— Антось, зьбірай хлапцоў і выбіраймся...

Выстраіліся арлы маладыя, гатовыя ізноў рынуцца ў апошнюю і рашучую бойку.

— Браточки?! Дык як-жа вы нас пакідаеце?!

— Нас усёроўна закатаюць гэтыя палякі!..

— І мы з вамі!..

Заварушыліся сяляне.

— Бяры, хто хоча і можа, зброю і з намі!..

Большая палавіна сялян, разабраўшы карабіны, улілася ў партызанскую грамаду.

— Упярод!..

Гэтым часам на фронце засакаталі кулямёты, заігралі вінтоўкі...

Відаць было, што рашучы момант надыходзіў.

Партызаны сьпяшаліся.

— Маёр, дзе фронт слабей?..

— Вось на гэтым вучастку...—паказаў галавой маёр

Каго можна было здымаць—партызаны здымалі, абрывалі дрот і неўзаметку прабраліся да акопаў.

Расставілі кулямёты, нарыхтаваліся. Ланцугом падышлі, гранаты нападатове.

— Раз... Два... Тры...

Працяла цэп каманда, і гранаты засыпалі акопы паляцкія.

Стрэл па бальшавікох абарваўся. Заціхлі.

Другая порцыя гранат.

— У-у-р-р-а!.. — уздрыгануў паветра магутны крык сотні галасоў.

Партызаны бачылі, як з зямлі, з-за купін шэрых, падымаліся яны і несьліся на паляцкія акопы...

— Бальшавікі, родныя, любыя!..—з радасным хваляваньнем, падняўшы ад зямлі галаву, шаптала Ганна, і вочкамі шукала сярод іх знаёмую постаць каханага Пятруся—тут недзе ён, любы!..

Палякі... Але якія там палякі?!

Астача адна, паднялася і рынулася назад да партызан. Падпусьцілі бліжэй і разанулі іх...

Соты можа ўцалеў...

Але што гэта?..

Чаго чырвонаармейцы ізноў суняліся, лажацца?..

Мы—партызаны, свае.

Ды яны-ж і ведаюць!..

Ганна чырвоны сьцяг выкінула перад сабою.

— Та-та-та-та!!!

Заскакаў ззаду кулямёт паляцкі, абсыпалі дажджом сьвінцовым...

Зьмяшаліся шэрагі чырвонаармейцаў і партызан. І вось цяпер толькі, пад агнём, зусім недалёчка, каля пнюшка, Ганна ўбачыла яго...

Здаецца... Абрануты добра, наган, карта... На рукаве квадраты...

Павярнуўся бокам, захацеў, мусіць, глянуць на партызан.

Поглядамі сышліся...

— Ганначка?!

— Пятрусёк, любы!..

І замёрла Ганна, рукі з карабінкай задрыжэлі, зброя да зямлі яе прыціснула.

У вачох—муць...

Прапоўз да яе, абняў, пацалаваў. Сьлёзы ў абаіх пасыпаліся. Хто яго ведае ад чаго?.. Ці то ад доўгага чаканьня адзін аднаго, суму-нуды па любым, ці то з радасьці нявымоўнай...

Але, пэўна, з апошняга!

— Дык гэта ты, мая Ганначка?.. Ты—гразя паню, наш прыяцель і неацанёны памоцнік, гэты ты, Ганначка?!

— Я, міленькі!.. Я за комуну!..

— Мы чулі пра цябе!.. Я ганарыўся, што мая... што гэты мая Ганначка—атаман!..

Ізноў загарэлай дужай рукою абняў Пятрусь Ганну, моцна прыціснуў і цалаваў яе, цалаваў, як калісь...

— Ну, любая, цяпер разам будзем!.. Адзін ад аднаго—не адыходзіцца!..

А палякі, здавалася, упіліся стралянінай і як-бы за «ўмарлых» сваіх сягонья паноў помсту гналі. Адбіць жадалі.

— Пятрусёк!.. Я маёра прывяла сюды...

— Дзе ён?..

— Во ляжыць!..

— Прыстаў да яго аднаго свайго партызана і няхай пільнуе, а як часамі адступаць будзем— кулю няхай дасьць яму...

— Пара!..

І толькі сабраўся Пятрусь, каб перадаць па шэрагу чырвонаармейцаў у атаку, як Ганна падхапілася з крыкам.

Рынулася ўпярод... За ёю партызаны і Антось...

— За комуну!..

— Сьмерць паном!..

Чырвонаармейцы навывперадкі.

Гэта ня бой быў, а нейкая радасная гульня.

Усё дзівіліся з Ганны. А Пятрусь любавалася заду ёю, яе постацьцю, хараством жаночым...

Наперад забег.

Уручную...

Чырвонаармейцы з партызанамі, азьвярэўшы,

калолі і крышылі белых, як капусту. Тыя здаваліся
цэлымі пачкамі.) V

Бачыла Ганна, бо воч з Пятруся ня спускала, як
ён схваціўся з польскім паручнікам... Кінулася на
дапамогу, але не дасьпела дабегчы, як ёмкім зва-
ротам шаблі палажыў паручнік Пятруся...

Іскры ў ваччу Ганны. На хаду браўнінг з кабуры
і... скаціўся паручнік. Падбегшы, яшчэ разы два
ў труп халадзеючы стрэліла.

Прыпала да Пятруся.

Цераз усю галаву, праз вуха і шчаку раскроіў
пан польскі Пятрусю яе любаму...

Вочы зачынены. Рукі пахаладзелі...

Адчула Ганначка, што згубіла ў жыцці самае
дарагое, любе, што ўжо замяніць ніхто ня
змога...

І сьлёзы пырснулі.

— Пятрусёк?! Няўжо-ж цябе ня будзе ўжо ні-
колі?! Няўжо ніколі не пацалуеш, не абнімеш
свае Ганначкі?.. Шчасьце маё!..

І зьлілася Ганна целама сваім з Пятрусём. Цала-
вала яго, хоць у кроў пэцкалася. V

Ня глядзячы на тое, што хоць і дабівалі па-
лякаў, але небясьпека была...

Нешта шаптала яму, песьцячы твар яго скале-
чаны. Потым устала, бліснула вачыма, выпра-
сталася...

Падбегла да маёра, адварнула яго.

— Знаеш?.. Пан чортаў?! За Пятруся!..

Прыставіла да ілба рэвольвэр. Выстраліла і адварнулася.

— Памёр Пятрусь — асталася комуна!.. За комуна!..

І, не шкадуючы сябе, лезла ў самыя небяспечныя месцы, біла прыкладам карабінкі, страляла, грызла зубамі...

А сонца паднялося ўжо і праменьнем у кроплях крыві дьямэнтамі дарагімі адбілася...

Ды сьцяг чырвоны, сьцяг вызвалення палошча ў сінь-чырвані...

IX

Ганна з тым палком, дзе служыў Пятрусь, гуляла ўжо ў Польшчы. Партызаны ўсе да аднаго былі з ёю, толькі стары Мікола астаўся дома...

— Я, браткі, ужо стары!.. Я і так шчасліў, што хоць сваімі рукамі свабоды дастаў. Я тут дома буду сачыць за кулакамі, тут шмат шляхты ёсьць, якая да палякаў цягне... Я іх тут, гэты...

Ніхто не сунімаў, толькі Ганна гарача развіталася з ім ды на дарогу папрасіла ў яго:

— Мікола, бацька мой. Там, дзе мы схаваліся першы раз з палякамі... Там Пятруся забілі... Схавай ты яго палюдзку... Адно прашу... Як вярнуся—магілу пакажы...

Відаць было, што гаварыць Ганьне было цяжка і яна часта астанаўлівалася.

— Добра, любка!.. Галубка Ганначка, і ты астанься!.. Куды ўжо табе...

— Не, Мікола... Пакуль магу, я іх буду біць, паноў сволачных... Пакуль буду жыва—я ня дам жыцьця з іх ні аднаму...

Сказала рашуча, грозна.

На другі дзень Мікола шукаў там, на полі, Пятруся; ведаў і месца, дзе ён ляжаў, але там яго ўжо ня было.

А Пятрусь ляжаў у шпіталі. Яго толькі паранілі, а яго абамлелага Ганна палічыла за забітага.

Спачатку блузьніў, Ганну ўспамінаў, а потым аздараўліваць пачаў. І яшчэ галава была ўбандажована, яшчэ сілы ранейшыя да яго не вярнуліся, а ўжо Пятрусь прасіўся ў свой полк, зноў на змаганьне.

— Выпісвайце мяне!.. Я ўжо здароў!

— Ды ты валяешся ад слабасці!.. Ад ветру пакоцішся!..

— Гэта седзячы ў вас тут будзеш слаб, а там я адразу падужэю!

Пасьля даўгіх штодзенных размоў, яго з шпіталю выпісалі і накіравалі ў свой полк.

Радасьці той—не апісаць...

Ён здароў, зноў будзе змагацца.

— Дамоў зараз заеду—аднак, водпуск ёсьць, мо' там Ганна... Быць ня можа, каб яна ваявала?! Ды як мы згубілі адзін аднаго?..

І аніяк у памяці не складалася: пры якіх абста-
вінах яны разышліся.

Мікола сустрэў яго выпадкова неяк.

— Браточки?! Няўжо? Няўжо Пятрусь гэта?—
расставіўшы рукі, спуджана гаварыў Мікола.

— Пятрусь!..—з усмешкай глядзеў на Міко-
лу ён.

— Ты-ж забіт быў?! Як-жа гэта?

— Жыў брат і ваяваць яшчэ буду!.. Ну, Ганна
дома?..

— Дзе там дома?.. Паехала на палякаў з усімі
партызанами, нізавонта дома не захацела астацца.
Прасіла мяне на дарогу, каб я цябе адшукаў і ма-
гілу тады паказаў ёй, як дамоў вернецца... Яна ду-
мала, што ты забіты. Бачыла на полі...

Здрыганулася сэрца ў Пятруся, рашучасьцю
сталёвай працяўся.

— А бацькі мае і яе жывы?..

— Жывы!.. Толькі іх паны скатавалі надта...
Маці Ганны пасья адыходу палякаў не перанесла
пабояў.

— Памерла?..

— Памерла!

Загарэўся помстай нястрыманай Пятрусь і,
сьціснуўшы кулакі, цераз зубы выцадзіў:

— Адплоцім!.. Дармо!.. Ну, дык і бывай здароў,
стары партызан! Глядзі тут бацькоў нашых... Я еду
дабіваць іх... Вярнуся—ніколі не забуду тваёй
ласкі!..

— Каб і не прасіў, дык я-б гэты...

І шчыра пацалаваліся ваякі.

А чырвонаармейцы, зрабіўшы надта вялікі пераход, выбіваючыся з апошніх сіл, не ўстаялі перад узмацаваўшайся новай, падкрэпленай замежным капіталам, польскай бандай...

Ужо зноў каля Менску.

У гэты час Пятрусь зноў уліваецца ў свой родны полк, у якім перанёс цэлы шэраг радасьцяў і гора, у якім спаткаўся з Ганнай-атаманам.

Першай задачай было знайсці Ганну.

Усяк думалася, здавалася. Усё можа здарыцца з ёю...

А полк толькі што з бою.

X

Полк з бою вярнуўся, а Ганна і Антоць з сваімі партызанамі асталіся ў тылу палякаў. Яны жыць не маглі, каб сядзець, злажыўшы рукі, асабліва пасля таго, як Пятруся палякі з строю выбілі...

Да Варшавы ішлі,—Ганна здаецца, уморанасьці ня ведала, ішла бадзёра, з нейкім паднятым ваяўнічым настроем... Партызан сваіх падвясельвала, улівала кожнаму ваяцкі дух...

Але так, толькі ў паходзе, у бойцы...

Калі-ж часамі астанецца адна, як нікога блізка яе няма,—яна кідаецца ніц у траву і сьлёзы горкія глытае... Аж плечыкі ўздрыгваюць...

Яна робіцца зноў той самай колішняй дзяўчынай Ганнай, у Пятруся ўкаханай...

Але ўжо няма мар-думак салодкіх, ружовых— замест іх палыном на сэрцы разьліваецца чорная касьцістая пляма, распаўзаецца на месцы Пятруся любага... Бо яго ўжо няма і ня будзе ніколі...

— Ці-ж гэта праўда?.. Не, ня верыцца!.. Але праўда!.. Праўда!.. Палякі—крывапійцы!..

І ізноў дзеўка ў сьлёзах. Аж шкода беднай, гаротнай!..

... Вось і цяпер у тылу палякаў, у гаю, ляжаць усе партызаны, чакаюць змрокаў. Ганна воддаль ад іх.

— Чакала і дачакалася... Хоць-бы нядзельку пажыла з ім любым, мілым... А то... забілі!.. Яны паны, аднялі ад мяне шчасьце, радасьць... Дык нашто жыцьцё тады?..

Але не!.. Я яшчэ буду патрэбна для арміі чырвонай, буду да апошніх сіл змагацца за комуну, за якую памёр і Пятрусь!..

Змрокі лажыліся і трапяталіся за гаем.

Па вучастку насілася коньніца паляцкая.

Сягонья трэба зноў, як тады, штаб разьбіць. І Ганна ведала, што заданьне непасільнае, цяжкае, але-ж калі гэта:

— За комуну!..

Нешта садніла сэрца ў Ганны, настрой дурны навяваўся на яе...

Але...

— Выканаем!.. Памром, але зробім!..

Вечар чорнакудры туліўся да зямлі, а з ім ветрык жартаваў.

Штаб кішеў. Вакол яго, як у мурашніку. Раўлі аўтамабілі.

— Ці здужаем?..—спытаў палахліва Антось, пазіраючы на штаб.

— Ня бойся!.. Галоўнае—бездэрасьць, і каб усе партызаны былі ўпэўнены, што возьмем, а тут і чырвонаармейцы падойдуць!..—з запалам гаварыла Антосю Ганна.

Страшэнным громам-пярунамі ўскалыхнулася ціш сонная.

Аўтаматы, карабіны заклыхталі!..

Удрызгі штаб рассыпаўся. Палякі дропнулі, хто куды.

Адступленьне на вучастку...

Гэта Ганна і Антось з сваімі атрадамі бушавалі.

Стварылі паніку.

Ганна зноў у штаб*за паперамі. Ды дрэнна было дастаць, надта-ж паламала ўсё...

Ачухаліся палякі і наступ на кучку партызан цэлым палком павялі. Адбіваліся хлопцы, аж дрызгі ляцелі ўбакі. А потым убачылі, што дрэнна...

Васіль у штаб убег.

— Ганна!.. Уцякайма, прападзем...

А яна толькі цяпер карты і паперы, грошы знайшла і забраць хацелася.

— Адступаем мы!.. Ганна?!

— Ужо!.. Ужо!..

А палякі схіравалі і ў абруч партызан замкнулі. Выйсьця няма.

Ганна на двор.

— Хлопцы, упярод!..

І рынуліся зноў да гаю... Наткнуліся, і бойка завязалася, рэзаліся партызаны, як ваўкі затраўленыя... Але якая-б ня была сіла, яна ломіцца мацнейшай...

Палякі агнём накрывж секанулі.

— Усёроўна паміраць!.. Дык ратуйся!.. Упярод!.. Зычна крыкнула Ганна. Здаецца аж страляніна прыціхла.

— За комуну!..

Выскачылі з ланцуга, хоць і мала. Але коньніца нагнала.

— Хлопцы, не здавайся!.. Паміраць, дык ратавацца!..—гукнуў Антось.

І вось адчула Ганна, як нешта да немагчымасці балючае ў шню ўелася, рука правая анямела, не свая зрабілася, карабінку выпусціла, пацямнела раптам у ваччу...

Закруціліся мяцеліцай коньніца панская, партызаны...

Цёмна...

Іскры...

Гэтым часам Пятрусь у штабе палка, а яшчэ лепш ад сваіх хлапцоў даведаўся, што Ганна і Антось з партызанамі асталіся ў тыле для выканання важнай вайсковай справы.

Чырвонаармейцы стараліся апавядаць Пятрусю пра цуды харобрасьці, непамернай адважнасьці атамана-дзеўчыны.

Політрук Семянкуоў, угледзеўшы Пятруся, узрадаваўся, як малое дзіцё, цалаваў яго.

— А мы думалі, што цябе і сапраўды паны забілі!.. Калі-ж атаман-дзеўка і тая гаварыла... Вот дзе бой дзеўка!.. Паперы ў штаб наш здала, якія забрала ў палякаў... Камандзір палка, камісар, нават. Політадзел дывізіі ўдзячнасьць ёй вынес...

— Нешта ў вас з ёй адно!..

— Сумуе толькі вельмі... Але нічога, калі даецца, што ты жыў. Зноў вясёлай...

— Ну, добра!..—перабіў Пятрусь, які нічога ня чуў, не разумеў і толькі, блукаючы вачыма, думаў ад адным...—Ды як-жа-ж яна там?.. Потым сюды прабярэцца?..

— Ды мы скоро ў наступ!..

Пятруся гэта не здавальняла. Ён падбухторваў хлопцаў-чырвонаармейцаў для разведкі ў тыл да палякаў, каб знайсьці атрад партызан, знайсьці Ганну сваю любую... О, тады яны ніколі не разыйдуцца!.. Будуць разам, будуць біць разам паноў!..

І махнуў Пятрусь да палякаў. Вось ужо тры дні, як у тылу, і аніякіх сьлядоў ад партызанаў не знайсці.

І толькі вечарам ужо сам Пятрусь наткнуўся ў пералеску на атрад Антося. Выпадкова зусім.

— Братка, Антоська!..—цалаваў Пятрусь Антося:—братачка, вядзі хутчэй да Ганны... Дзе яна?

— Пойдзем!..

— А варта ў цябе стаіць?..

— Стаіць! Колькі ў цябе чырвонаармейцаў?

— Узвод!

— Парадачна! Цяпер гульнём!—гаварыў Антось аб другім, не чапаў памяці Ганны, сумна пазіраў на Пятруся і, як відаць, нешта думаў, жадаў сказаць, але не рашаўся...

Чырвонаармейцы, сышоўшыся з партызанамі, радаваліся, наперабой апавядалі адзін аднаму аб здарэннях за гэтыя дні.

— Дык Ганна дзе?..—нецярпліва прыставаў Пятрусь.

— Сядзем, раскажу!..

У Пятруся сэрца ёкнула ад прадчуўця нядобрага. Сеў.

— Штаб забіралі, сілы ў нас непамерныя былі, але Ганна паперы і ў дывізыйным штабе ўзяла. Паніку зрабілі надзвычайную, аб якой ня думалі ніколі паны... А нас потым, нас, жменьку партызанаў, палком цэлым акружылі—ледзь выратава-

ліся... але ня ўсё... Ганначкі... сярод нас не аказалася...

Сьціх Антось і жудасная ціш павісла. Трапятаўся толькі лес, нібы і ён успамінаў бойку і шкадаваў Ганну.

— Дык як-жа ж гэта?.. А дзе яна?..

— ?!

— Ты месца тое ведаеш, дзе бойка была?..

— Ведаю!

— Вядзі нас туды!.. Альбо пойдзем мы з табой...

Я двох чырвонаармейцаў вазьму толькі.

Антось не супярэчыў. Яму самому нібы сорамна і праступна было перад Пятрусём, што дагэтуль не пастараўся адшукаць Ганны, хоць думаў аб ёй кожную гадзіну.

Такі-ж самы вечар, як і тады, калі Ганна з Анто-сем штаб забіралі.

Шапталася аб нечым жыта сялянскае, здратаванае людзьмі і коньмі, маладзічок трапятаўся ў посьцілках хмар, палахліва пазіралі залатыя зоркі, як-бы хочучы зазірнуць кожнаму ў вочы і разгадаць думку-загадку...

Ды ці зможа хто разгадаць, што думае Пятрусь, крадучыся з хлопцамі да штабу, да таго месцы, дзе адбылася бойка палякаў з партызанамі?..

— Блізка ўжо ці не?..

— Вось тут... Каля гэтага жыта, на лузе!.. Зараз выйдзем!..—ціха шаптаў Антось.

Падпаўзлі ўжо.

Там-сям ляжалі трупы. Пахла прыкрым духам гнілога чалавечага цела. Хлопцы—Антось і Пятрусь—пачалі падпаўзаць да кожнага трупа і пазнаваць яго. Чырвонаармейцы сталі на варце.

Трывога ў сэрцы Пятруся змянілася безнадзейнасьцю, распаччу... Ён ужо прадчуваў, што Ганны тут сярод забітых ня знойдзе, што яе ўжо няма і ня будзе ніколі, але шукаў.

Ужо апошні труп адварнулі, як раптам пачулі, што проста на іх лапацеў конь.

Пятрусь з Антосем прыпалі да зямлі і, падпоўзшы да жыта, зьліліся з ім.

— Зьняць трэба яго!..

— Давай!.. Я ўжо думаю...

Пад'яжджаючы да пабоішча, кавалерысты ходзяць прыпыніў і, пад'ехаўшы зусім блізка да Пятруся і Антося, суняў каня і пачаў пільна прыслуховацца.

Відаць, баяўся партызанаў.

Маўчала ўсё, толькі трашчэў дзесьці конік у жыце, ды на фронце там-сям аказваліся карабінкі і сакатаў кулямёт.

У кожнага з хлопцоў сэрца як ня вырвацца хацела і, здавалася ім, што і паляк чуе гэтую няроўную таўканіну ў іхных грудзёх...

А потым у кожнага, як маланкай рэзнула.

— Зьняць!.. Чаго-ж чакаць?.. А то...

І Пятрусь таўкануў у бок Антося. І разам, кошкімі дзікімі, скокнулі да кавалерыстага хлопцы.

Момант, і пан ужо ляжаў на зямлі, а конь спакойна
скуб траву.

— Твой чын у арміі...

— Сэржант!

— Пры штабе дывізіі?..

— Так!

Абшукаўшы добра яго, знашлі хлопцы паперы,
якія ён вёз у горад. Пятрусь адразу-ж пачаў
дапрос.

— Скажы мне, браце, але толькі праўду, сам ве-
даеш, што мы хлопцы жорсткія і жартавальнікі лю-
бім... Скажы, дзе дзяўчына-атаман?..

— Забралі нашы, тут з поля, параненую...

— А дзе-ж яна цяпер?—увесь калоцячыся, пы-
таў Пятрусь.

— Пры штабе! Сягоньня быў ужо вайскова-
палявы суд і прысудзіў яе да расстрэлу...

— О-о-о-й!—прастагнаў Пятрусь.

Гэта быў стогн паміраючага чалавека... Як быў
ужо крэпак Пятрусь, а ткі ня мог вынесці такой
жудаснай навіны.

А ночка бегла, як вада рачная, і хлопцы не агле-
дзеліся, як зарніца пачала загуліваць на ўсходзе.

— Калі расстрэліваць будуць?..

— Раніцой...

— Тут?..

— Тут!..

— Антоська, братка дарагі, любы мой, хутчэй да
нашай стаянкі, у гай!.. Бяры сваіх хлапцоў, а я—

чырвонаармейцаў, і хутчэй рушым да штабу. Не пакінем жывымі ніводнага з іх... Усім сьмерць! За-
бяром паперы каштоўныя і гэтым часам Ганну вы-
ратуем... Антоська!.. Пакуль ня позна...

— Дык ня будзем зяваць!..—шапнуў Антось.

— Дзе расстрэліваюць у вас?..

— Каля вясковых могілак, пры гаі...—адказаў
сэржант на пытаньні Пятруся.

— Ты ведаеш, Антось, дзе гэта?—звярнуўся
Пятрусь да яго.

— Трохі ведаю!.. Патрапім!..

А сэржант, мусіць, дагадаўся, што яго чакае...

— Таварышы... Развязаце мяне, не забівайце!..
Карысьці ад гэтага вам ня будзе жаднай, а я вам
змагу прынесці шмат карысьці... Я ўжо даўно не
хацеў служыць у польскай арміі, хацеў перайсьці
да бальшавікоў, але ня было магчымасьці... Я не
паляк, я гродзенскі, беларус. Вы, таварышы, не
пашкадуеце, калі даруеце мне жыцьцё і прымеце ў
свае шэрагі...

— Здрадзіш?!—працадзіў Антось.

— Я буду пад вашым наглядам, адзін ня так
крок зраблю—адразу забэце мяне... Я пакажу, я па-
вяду вас на месцы расстрэлу...

— Развязаце!.. І вам пад нагляд даручаю
яго!..—звярнуўся да чырвонаармейцаў Пятрусь.

А цераз некалькі хвілін атрад партызанаў ата-
мана Антося і Пятрусь з чырвонаармейцамі нячут-
на паўзьлі ў бок штабу.

— Паручнік Катоўскі?!

— Я тут, пане генэрале!..

Убег у штаб дывізіі хударлявы, нястройны паручнік. Выцягнуўся, як сабачка на заднія лапкі, перад тоўстапузымі панамі...

— Проша прывесьці да нас бальшавічку!

— Слухам, пане генэрале!..

І ў адзін міг перад цэлым застольлем сытых, адкормленых паноў, перад катамі сялян і рабочых стаяла тая, вольная партызанка Ганна, якая ўжо прыгавораны да кары сьмерці...

Паны самаздавольна ўсьміхнуліся. Пад вартай чатырох легіонэраў стаяла, ледзь могшы стаяць, параненая, разьбітая, абарваная, але з бадзёрым геройскім выглядам, з агнём клясавай ненавісьці ў ваччу, Ганна...

... Хто-б цяпер пазнаў у васобе гэтай дзяўчыны тую Ганначку, якая, гарэзуючы дома на вячорках, зьзяла характвом непадробленым, радасьцю існаваньня, каханьнем нязьменным?..

А цяпер: страшэнная рана ў плячы, неміласэрнае катаваньне, зьневажэньне асобы, увесь час галадоўка, суд з пабоямі і... нарэшце, прыговор...

— Нашто яны мяне мучаць?.. Што трэба ім ад мяне?..—пытала сама ў сябе Ганна, стоячы перад застольлем чорных груганоў, якія яшчэ ня гублялі надзею выцягнуць ад яе весткі аб фронце, партызанах...

— Ось што, дзеўка!..—пачаў тлусты генэрал,—сама ўжо ведаеш, што табе жыць толькі хвіліны.. Суд наш пакараў цябе справядліва. Але гэту цяжасьць суда можна яшчэ палягчыць, калі ты нам зараз скажаш аб усім... Мы дадзім табе некалькі пытаньняў, на якія павінна адказаць правільна. Калі-ж так—дык атрымаеш свабоду, а ня скажаш—цераз гадзіну ўжо будзеш на тым сьвеце...

— ?!

— Пашкадуй, дзеўка, маладосьці, хараства свайго. Ты будзеш яшчэ жыць і можаш скора сустрацца з тым, хто цябе чакае і каго ты кахаш...

Ад гэтых апошніх слоў па целе ў Ганны электрычным токам дрыжака прабегла і завіхрыліся ў галаве думкі розныя...

— А мо' і асвабодзяць?.. Але дзе там!? Не такіх, як я, расстрэлівалі, замучвалі, а мяне выпускаць! Ды ніхто ўжо мяне не чакае і ніхто мне не патрэбен!.. Пятруся няма...

— Дык мы пачнем!..

І загарэлася зноў Ганна злосьцю да гэтых паноў-катаў, помста за Пятруся, за зьдзекі над ёю і над усім працоўным сялянствам усё заглушыла.

— Што-ж цябе прымусіла ў партызаны пайсьці?..

Усе настарожыліся, думалі, што цяпер, пасья пакут, ужо ўсё скажа гэтая для іх ненавісная дзяўчына.

— Аддаць вам, паном, доўг, які вы далі ўсяму

працоўнаму люду ў нас, на Беларусі. За здзекі, за сьмерць вам я несла на кожным кроку ўсім— сьмерць!..

Зжахнуліся паны. Не памаглі ні пагрозы, ні катаньні...

— Колькі ў цябе партызанаў і дзе яны цяпер?..

— Вот гэтага-то вам ня ведаць!

— Хто пасылаў цябе сюды штаб разьбіць?— пытаў ужо злосна генэрал.

— Я сама пайшла, думала пуза тваё растрыбушыць, аж не ўдалося, але гэта зробіць без мяне,— гаварыла, захліпаючыся, Ганна.

— Гмых!!! Курва бальшавічка!

І, выскачыўшы з-за стала, рынуўся на яе генэрал. Здаецца, толькі гэтага й чакала Ганна. Яна схавала генэрала за горла, кусала яго, драла здаровай рукой твар...

— Баранце!..—зароў генэрал.

Легіонэры ня ведалі, што рабіць, і, наставіўшы карабіны, скакалі каля іх, баючыся зачапіць асобу генэрала...

Ледзь разьвялі.

Акрываўлены генэрал хапіўся за рэвольвэр, але зноў палажыў яго на стол.

— Зараз-жа расстраляць!.. Пан Катоўскі!..

— Слухам, пане генэрале!..

І Ганну вывелі на вуліцу.

Да іх было выклікана яшчэ дзесяткі два легіонэраў.

А змрокі разбаўляліся кволымі плямамі раніцы, хварбавалася неба ў колеры ружовыя, прачыналіся птушкі...

XIII

Пятрусь і Антоць з сваімі хлопцамі падбіраліся ўсё бліжэй да гаю, за якім павінен адбыцца расстрэл Ганны.

Чапляючыся за гальлё дрэў, не прыкрываючыся, ледзь не бягом, сьпяшаецца атрад: наперадзе Пятрусь.

— Як-бы не апазьніцца!? Хутчэй, хутчэй!..

Думка за думкай нясецца і абрываецца. Галава разбальваецца, рана садзее...

— Колькі будзе да могілак?..— абярнуўшыся да сэржанта, уціраючы пот, які цукром каціўся па твары, папытаў Пятрусь.

— З поўвярсты!..

— Эх, яшчэ шмат!..

І прыбаўляў кроку. У гэты час Пятрусю хацелася пазычыць дзе сіл, каб хутчэй дастацца да месца прыкрага... І сьпяшаліся.

А Ганну ўжо прывялі.

— Сволачы!..

... Дротам калючым рукі яе зьвязалі... А яна ні адным словам, ні адным гукам болі сваёй ня выказала.

Толькі засохшыя вусны шапталі нешта.

Да плоту могількаў прыставілі, паручнік Катоўскі шэраг легіонэраў выстраіў перад ёй, як-бы перад веліччу яе заслуг у вапошні момант яе жыцця, выстраіліся яны, ненавісныя, найміты панскія...

А тут і сонца разьлілося цёплым, залатым праменьнем і кінулася ў першую чаргу цалаваць твар змораны Ганьнін, кінулася вітацца і назаўсёды адвітацца з гэтай дзеўкай-атаманам, перадаць ёй, што сяляне змучанай Беларусі—ужо свабодны... А ветрык пачаў песьціць, мілаваць яе вусны, шчочкі, вочкі-васількі... і яму было шкода раставацца з ёю, любая, бо ўвесь час былі разам...

І, хто яго ведае, ад чаго?.. Мо' шкода было жыцця свайго, мо' думала, што справу вызвалення сялянства і рабочых не давяла да канца, ці мо' Пятрусь?!

Але сьлёзы крыштальныя самі сабою з вачэй пасыпаліся...

А партызаны-чырвонаармейцы ўжо бачаць усё гэта і бяз памяці нясуцца да могілак.

Ланцугом узад некалькі зайшлі, каб не ўцяклі...

Раптам каманда.

Паднялі жолнежы карабіны.

— За комуна!.. За Пятруся любага!..—крыкнула Ганна аж Антось з Пятрусём пачулі...

Апусьціў руку паручнік.

Короткі, зычны залі ускалыхнуў абшарыну.

Прадсьмяротны крык Ганны зьліўся з крыкам Пятруся..

- Ой, браткі!..
- Упярод за Комуна!..
- У-у-у-р-а!..

Наляцелі віхрам партызаны з чырвонаармейцамі і, ня помнячы сябе ад злосьці, пачалі крышыць палякаў. Антось на бягу рэзнуў прыкладам карабіна паручніка і той, як сноп, зваліўся да яго ног. А Пятрусь, задыхаючыся ад бегатні, не зьвяртаючы ўвагі ні на кога, ужо каля Ганны.

Ненормальна перагнуўшыся на бок, дагары ляжала Ганначка, аддаўшы ўжо пры Пятрусю апошні ўздых.

Льняныя кудзеркі валасоў выбіліся і растрапаліся, з вочак матава-васільковых, бязжыцьцёва атчынёных, сьлёзы каціліся, вусны, пабялелыя ўжо здавалася, ад страсьці нястрыманай, расчыніліся...

З маладых здаровых грудзей бурбатала і пенілася гарача-ружовая кроў.

Ці-ж думаў Пятрусь гэта сустрэць? Як вар'ят, схапіў яе на рукі, цалаваў твар яе халодна-крэмавы, вусны, вочы, валасы...

— Ох, сволачы!.. Дротам калючым зьвязалі!!!

І ня вытрымала сэрца, ня вынесла жудаснага малюнку дзікай расправы з любым чалавекам...

Палажыў зноў на траву і... уздрыгваючы ўсім целам, прыпаўшы галавою, абмотанай сьнегам—белай марляй, да грудзей, заплакаў наўзрыд Пятрусь...

— Ганначка!.. Сонца маё яснае!..

і, захліпаючыся ад сьлёз, выліваў сваю жальбу-
роспач Пятрусь над Ганнай...

Іначай і быць не магло. Камень-сэрца—і тое па-
дасца!

А партызаны з чырвонаармейцамі ўжо канчалі
палякаў, бяз ніводнага стрэлу ўсіх палажылі. І калі
ўсё ўжо было скончана, абступілі хлопцы Пятруса
з трупам дзяўчыны любай.

У кожнага сьлёзы навярцеліся ад такой драмы
жыцьцёвай, ды шкада было Ганны-атамана, ворага
паноў...

Антось, шапкай уціраючы сьлёзы, нагнуўся да
Пятруса.

— Пятрусёк, браточак... Нічога-ж ужо ня зро-
біш... Устань, кінь плакаць... Нас яшчэ справа ча-
кае... Штаб пусьцім з пылам... Паны зараз пры-
дуць...

А потым і сам ня ўтрымаўся, гледзячы на іх
абоіх, і, закусіўшы вусны, адышоўся ўбок, ціха
ўсхліпваючы...

Што думаў у гэты час Пятрусь—згадаць было
немагчыма. Але, падняўшыся з запэцканым у яе
кроў тварам і марляй, Пятрусь ізноў узяў яе на
рукі і, носячы, глядзеў пяшчотна ў твар нябожчы-
цы, цалаваў яго...

Паручнік, якога аглушыў Антось, ажыў і зава-
рушыўся. Гэта кінулася неяк у вочы Пятрусю. Ён
асьцярожна, нібы сонную, палажыў яе на траву і
падышоў да паручніка.

— Хлопцы? Што прыдумаць яму?..

Ніхто ня ведаў, якую даць кару. А паручнік пачаў енчыць у нагах Пятруся.

— Маўчы, сабака!..—грозна крыкнуў Пятрусь, аж кроў пахаладзела ў жылах хлопцаў.

Воддаль была выкапана яма для Ганны. Гэта заўважыў Пятрусь.

— Туды яго!.. Найміта панскага!.. — паказаў пальцам на яму Пятрусь.

— Таварыш камандзір!..—звярнуўся сэржант да Пятруся,—гэта адзін з самых зласьнейшых афіцэраў дэфэнзывы... Ён ужо не адзін дзесятак расстрэліў... Даручэце, я яго!..

— Бяры!..

Ёмка падхапіўшы ўпол, сэржант пацягнуў паручніка да ямы, хоць той адчайна ўпіраўся.

Укінуўшы ўжо зьвязанага паручніка ў яму, сэржант пачаў жыўцом яго закапваць.

Як той ні крычаў, а сэржант ужо пры дапамозе партызанаў дакапаў магілу.

— Таварышы!..—рассыпаючы вачыма іскры-маланкі, звярнуўся да ўсіх Пятрусь,—за аднаго нашага партызана, за чырвонаармейца павінна дзесяць галоў панскіх загінуць, а за Ганну—тысячы...

Палажыў Ганну пад кустом, пацалаваў яе і, накрыўшы сваім плашчом, Пятрусь крыкнуў:

— Ну, хлопцы!.. Упярод!.. Штаб разьбіць!.. Што не змагла зрабіць Ганна—зробім мы!.. Але загадваю—нікому з паноў не даваць жыцьця!..

А сонца мітусілася ў купчастых гольях могільніку, шапацелі нешта таемнае дрэвы, стагоднія ліпы з клянамі, і яны, здаецца, віталі партызанаў, герояў свабоды...

XIV

Падышлі да штабу.

Сэржант, апрануты ў легіёнэрскую форму і добра ўладаючы польскай мовай, узяўся зьняць вартаўніка, які стаяў на дарозе да штабу.

Падышоўшы з карабінам, ён пасля некаторай размовы жарнуў вартаўніку прыкладам карабінкі па галаве. Дарога свабодна.

— Таварышы, цяпер будзе ў штабе ўсё начальства, пры ганку аўтомобіль стаіць... Нехта прыехаў дужа важны, — дакладваў радасна сэржант.

Пятрусь з Антосем адлічылі пяць чалавек.

— Вы ўсе, — зьвярнуўся Пятрусь да іх, — як толькі атакуем штаб, закінем туды гранаты, маланкай у штаб!.. А там будзем бачыць, што рабіць... Вы — рэшта хлапцоў, бі ўсіх палякоў.

Ужо ня было як укрывацца, і, адкрыта падышоўшы да вокнаў штабу, хлопцы запусьцілі штук пяць гранат.

Здаецца, сьцены раздадуцца, так рванулі гранаты.

Як мурашкі, забегалі палякі, а партызаны з чырвонаармейцамі, рассыпаўшыся, засыпалі градам

свінца. А потым наганялі і білі. Больш гранатамі карысталіся.

А Пятрусь з Антосем і пяць партызанаў былі ўжо ў штабе.

З усяго начальства польскага аніводнага не асталася ў жывых, замест іх: мяса і кроў...

— Забірай, хлопцы, паперы!..

І пхалі ўсё ў свае шырокія кішэні-мяшкі, паперы з картамі штабнымі...

— Цяпер на вуліцу!..

Выскачылі. А там рэзаліся хлопцы з легіонэрамі, як зьвяры. Стаяў толькі гул ад стрэлаў, але і той пачаў ужо сьціхаць.

Пятрусь махнуў да сябе рукою. Затрымлівацца ня было як, маглі ўсе папасьціся ў пастку.

— Досыць пагулялі, хлопцы!.. За мной!

І як раптам, нечакана зьявіліся, так і зьніклі партызаны, зрабіўшы адно з самых труднейшых заданьяў.

Партызаны ізноў прабіраліся да могілак, дзе ляжала Ганна.

Пятрусь узяў яе на рукі, пацалаваў і панёс перад сабою цераз гай у пушчу...

Ніхто яму нічога не казаў, кожны бачыў яго гора і маўчалі.

Толькі Антось паціснуў руку сэржанта.

— Дзякуй, таварыш!.. Мы ад цябе гэтага не чакалі...

Яшчэ дзень гэты прабылі хлопцы ў лесе. Усе набіраліся новых, сьвежых сіл, каб ноччу перайсьці фронт і зноў уліцца ў чырвонаармейскую масу для заядлай барацьбы з панамі.

А Пятрусь ня спаў. Ён адышоўся ад грамады ў гушчар і песьціў, цалаваў, падчас сьлязамі твар мачыў яе любы...

А яна, мёртвая, як сонная, паслухмяна пададалася Пятрусёвым ласкам, пяшчотам... І злосьць з крыўдай кіпела ў грудзёх яго, жаль сэрца агортаў...

Толькі цяпер жыць, толькі цяпер можна было пайсьці згодна, разам, адной пуцявінай, жыць свабодна ў свабоднай «чырвонай Беларусі» — як нітка жыцьця яе перарывалася...

Людзі перарвалі, паны, на якіх ніколі, да сьмерці сваёй, не забудзецца Пятрусь і помсту будзе таіць у грудзёх сваіх...

А Ганначка?!

Як чакала яна яго, Пятруся, як марыла аб сумесным жыцьці разам з ім, аб радасьцях сямейных!..

І потым, палічыўшы яго памылкова загінуўшым, як пакутавала, як шкадавала яго, з болью кахала і помствала за гэта паном, як ненавідзела іх, хто парушыў шчасьце яе!..

І, паміраючы, яна крыкнула, каб увесь сьвет пачуў, што расстрэльваюць яе...

— За комуна!.. За Пятруся любaga!..

Бедная, любая!

І ці-ж можна знесці гэта, успомніўшы ўсё і бачачы перад сабою, замест жыццярадаснай Ганначкі, труп халодны, кулямі паляцкімі скавераны!?

І плакаў над ёю Пятрусь.

XV

А ноччу цераз фронт прабраліся партызаны.

Усю дарогу нёс на руках Пятрусь Ганну. Знябыўся, пахудаў, рана яго разгналася, бяз сну і яды хістаецца—а ня кінуў яе палякам.

Не хацеў, мусіць, каб з трупа яе наругаліся, а мо' яшчэ зачым?..

Антось дарогай колькі разоў казаў яму:

— Пятрусёк!? Дай я, братка, пранясу!.. Табе-ж цяжка?..

Антось і не заікнуўся аб тым, каб схаваць дзе тут—яшчэ мог-бы дужа ўзлавацца на гэта Пятрусь.

— Антоська, родны мой!.. Не адбірай ад мяне ты яе хоць мёртвай! Апошнія гадзіны, бач, живу з ёй!.. Не давялося з жывым пажыць, дык няхай хоць мёртвая...

І ня мог дагаварыць Пятрусь, як увесь калаціўся, нэрвова дрыжака прабірала ўсё яго цела і ён змаўкаў.

Тады і Антось маўчаў.

Зноў папалі ў сваю дывізію. А там і полк знайшлі.

Назаўтрае з усёй дывізіі прыходзілі чырвоная армейцы і політкомсклад паглядзець на атаман-дзяўчынку, якая за жыццё сваё ў палку і ў лесе, у партызанах столькі карыснага для працоўных зрабіла, колькі перабіла паноў...

Пятрусь з ёй не расставаўся.

Камандзір палка забраў ад яго паперы паляцкія. Антось апавядаў камандзіру аб усіх падзеях. Камандзір палка толькі дзівіўся адчаю і сьмеласьці хлапцоў і Ганны...

— Героі вы, хлопцы!.. Сьмерць яе геройская! Орден Чырвонага Сьцягу вам трэба!..

І дзякаваў, цалаваў камандзір палка Пятруся з Антосем, усіх чырвонаармейцаў, што разам з імі былі, партызанаў і ўгаварваў Пятруся ня браць блізка да сэрца сьмерць каханай Ганны.

З музыкай, з парадам пахавалі Ганну-атамана.

Калі, перад усёй дывізіяй, камандзір дывізіі і політадзел аддзякаваў Ганну і Пятруся за геройскія падзеі, за тую карысьць, якую далі арміі Чырвонай яны—Пятрусь сказаў:

— Я згубіў усё лепшае, даражэйшае ў маім жыцці, але нічога ня зробіш... У такі час, час клясавага змаганьня ахвяры патрэбны... Затое замест яе ў мяне асталося такое-ж дарагое, гэта—рэвалюцыя пролетарская, савецкая ўлада і камуністычная партыя... За яе я цяпер, калі трэба будзе, і памру... Яны былі мне і дагэтуль дорагі, а цяпер яшчэ больш даражэй!..

Пасья такіх хвалюючых, бурных перажывань-
няў, Пятрусь зьлёг...

Праляжаў ужо доўга.

А тут і Рыскі дагавор.

Пятрусь дэмабілізаваўся.

Калі, адвітаўшыся з сваімі хлопцамі, Пятрусю
трэба было ехаць дамоў,—ён у апошнюю гадзіну
пайшоў на Ганьніну магілу.

На адыходзе тры жменькі пяску з яе магілы з
сабою ўзяў.

XVI

Павайсковаму закіпела жыцьцё Пятруся дома,
у вёсцы.

Зьмяніўся толькі. Замест вясёлага, з песьнямі,
яго кожны сустракаў удумлівага, стала-сур'эзнага.
Мала гаварыў, а больш рабіў.

Усе сяляне палюбілі Пятруся, палюбілі за яго
шырокую штодзенную ім дапамогу, парады...

— Свой чалавек!.. А добра, што такі баявы ака-
заўся ў нашай вёсцы!..

— Добры чалавек! Але вось шкада, што ў жыць-
ці яму не паталаніла!..

— Гэта ты наконт Ганны?

— Ага!.. Што забілі... Не пажаніліся!..

— А душа дзеўка была!..

— І згібла-ж за нас!..

Так часта паміж сабою гаварылі сяляне.

А Пятрусь аніяк ня мог забыцца на Ганну. Яна ўсё стаяла перад ім такая-ж стройная, дзіўная, мілая...

Кожнае месца, сенакос, яе садок—усё гаварыла бяз слоў аб ёй, аб тых уцехах, якія прайшлі так хутка і больш ужо ня вернуцца ніколі...

А потым сум стаў сэрца агортаць.

... Расстрэл...

Час праведзены з мёртвай.

Пахаваньне...

Усе гэтыя ўспаміны нацягвалі нэрвы Пятрусёвы да апошняй магчымасці і вось, здаецца, варта толькі лішні раз падцягнуць, як усё лопне...

Нават фэльчар заўважыў яму.

— Трэба вам, Пятрусь, лячыцца, а то дрэнна...

І вось, у адзін дзень прапаў Пятрусь з вёскі. Ніхто ня ведаў, куды і зачым зьнік. Тры дні ня было дома, а на чацьверты з'явіўся... Худы, змораны, знябыўшыся, але з новым агнём у ваччу, з новай думкай.

На Ганьніну магілу ездзіў. Што рабіў там—нікому невядома, толькі другім вярнуўся ўжо.

— Замест Ганны, якая памёрла, загінула і якой ніколі ня будзе ў мяне—асталася другая, якая ўжо не загіне... камуністычная партыя і савецкая ўлада!.. Вось што мне замяніць Ганну! Яна і пры жыцці мне казалася, за гэта мы змагаліся, за гэта яна і памёрла...

Сказаў Пятрусь і развярнуўся...

Організаваў у сваёй вёсцы, уцягнуўшы моладзь з сумежных вёсак, ячэйку комсамолу, адчыніў хату-чытальню, зрабіў сцэну, на якой у сьвята моладзь ставіць спэтаклі, організаваў масавую выпіску газэт у вёсцы, з'агітаваў сялян, з дапамогай агронома, перайсьці на шматпольле, адным словам, забурліла загатавалася жыцьцё вясковае, якое дагэтуль драмала ў салодкіх абоймах пасыўнасьці і дзедзюўскіх звычаяў.

З галавой, з шчырасьцю аддаўся Пятрусь надзвычайна карыснай справе, і толькі час-ад-часу ў памяці ўстае дзівосны, прывабліваючы сваім характарам вобраз Ганны...

— Ганначка!.. Любая, бедная!..

Кіне ад усяго сэрца Пятрусь, страсяне галавою і зноў ухопіцца за працу.

А потым, насупроць ленінскага кутка ўстанавіў куток успамінаў аб белапаляцкай окупацыі.

Паехаў знарок у Менск і партрэт вялікі загазаў з фотографічнай карткі Ганны.

Павесіў яго ў гэтым кутку, істужкамі чырвонымі і чорнымі аздобіў яго, дзяўчаты вянок кожнае сьвята мяняюць, з кветак жывых, ды біографію яе ўсю сам напісаў, сярод іншых кніг—яна першае месца займае.

Чытаюць усе як старыя, так і малыя... Хоць ужо і досыць ведаюць, а цікава прачытаць аб змаганьні з ненавіснымі панамі іх дзяўчыны-атамана, герой-

скай сьмерцю якая адыйшла ад іх, за свабоду ў дасягненні якой жыцьцё аддала...

А портрэт—жывая Ганка: твар, вочкі, усмешка добрая, мілая, як у жывой...

І глядзіць Пятрусь на яе, як нікога няма ў клубе, глядзіць гадзінамі і сьлёзы самі сабой тады вочы туманяць...

— Ганначка... Шчасьце маё, герой мой любы, дарагі!..

Тады цалуе доўга портрэт яе.

А кожны год у дзень вызваленьня Беларусі ад белапалякаў, у клуб свой збіраюцца ўсе сяляне і тут, паміж іншымі ўспамінамі, Пятрусь апавядае аб праўдзівым геройстве партызанаў і Ганны-атамана...

Тады захопліваецца Пятрусь і не спазнаць яго, здаецца, у гэты час ён перажывае зноў свой паход, сустрэчу з Ганначкай, змаганьне, яе расстрэл...

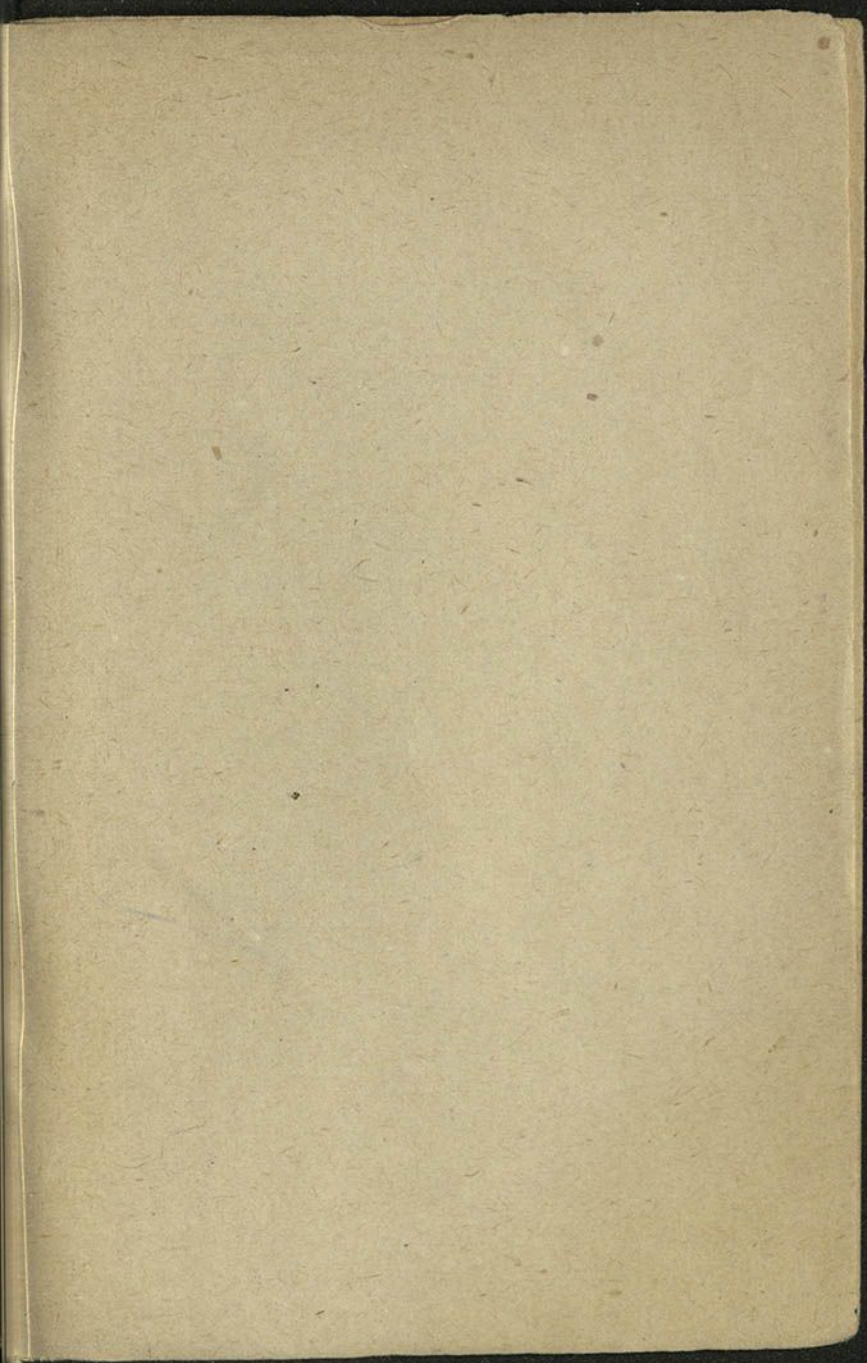
У былых партызанаў Міколы і Антося ды ва ўсіх хлапцоў, што разам дзейнічалі; ва ўсіх мужчын сьлёзы самі сабой ллюцца ..

І ў хмарах смутку і жалобы па загінуўшых—выплывае радасьць гульлівая, радасьць свабоднага існаваньня, радасьць жыцьця пад Сонцам Чырвоным...

1926 год
Клянік.

КНІГІ ТАГО-Ж АЎТАРА.

1. Радасьць (апавяданьні) выд. 1926 г.
2. Золак (апавяданьні) выд. 1926 г.
3. Крык працы (апавяданьні) выд. 1928 г.
4. Вясновы прамень (апавяданьні) выд. 1929 г.

1964 г.

+

a

Цаня 35 кап.

80000003 138439

Бел. адзед.
1994 г.

